

FREE THOUGHT.

Mēnesinis Ilustruotas Mokslo ir Literaturos Laikraštis, leidziamas Bendrovēs "Laisvoji Mintis" Chicago, Ill. ir Scranton, Pa.

All communications must be addressed to "Laisvoji Mintis", 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill., or 1419 N. Main Ave., Scranton, Pa.

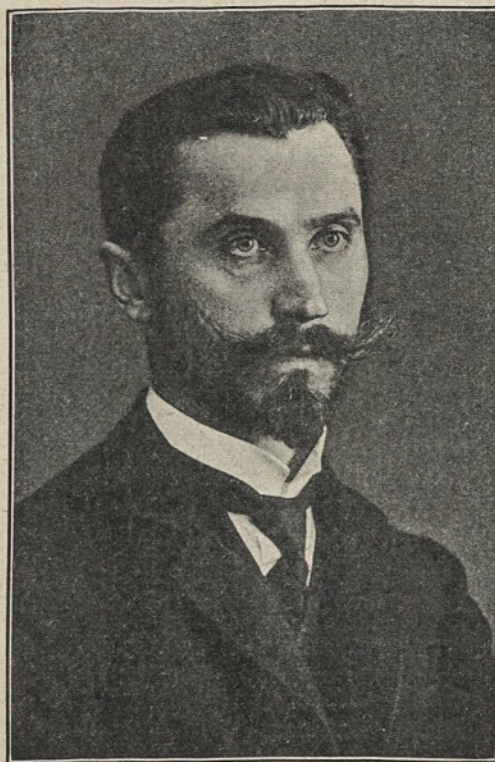
No. 20

Chicago, Ill. & Scranton, Pa., Spalių (October) mėn. 1911 m.

II TOMAS

Entered as Second Class Matter July 29, 1910, at the Post Office at Chicago, Ill., under the Act of March 3, 1879 II-nd VOL.

Manager A. Olszewski, 3252 So. Halsted St., Chicago, Ill.

J. Vanagaitis.

Vanagaičiui išvažiuojant.

—:O:—

P-s J. Vanagaitis prieš išvažiuosiant iš Amerikos atsisveikino su Brooklyniečiais tam tikslui parengtose prakalbose 25 d. rugsėjo.

P-s Vanagaitis papasakojo, kokius įspūdžius gavo Amerikos lietuvių tarpe ir kaip jis apie juos mano. Koks skirtumas tarp Vokietijos social-demokratų, ir lietuvių socialistų Amerikoje. Kadingi yra akyva žinoti nuomonė mūsų viengenčio apsilankiusio Amerikon, tad ir pasidalinsiu su "L. M." skaitytojais.

P-s J. Vanagaitis išsireiškė, kad jis nieko nepasakotų apie mūsų santykius, jai tas kliūdytų vien jo ypatą.

Bet dabar,—sakė—negaliu nepaminėti tų žemos dvasios žmonių nekultūriškų darbų, kurie yra varomi neva dėl apšvietos,—ir, kas liūdniausia, tuos darbus varo, socialistai per savo organą "Kovą" vardan žmonių gerovės-apšvietos ir socializmo idejos. "Kovai" tokiuose nelemtuose darbuose, gelbsti dar ir kitas laikraštis tai—"Keleivis". Ir tuodu laikraščiu stengiasi boikotuoti viską, kas prakilnaus ir ideališko. Pačiuodu įbridusiu į beetiškumą iki kaklui, būtinai nori priversti paskui savęs bristi ir kitus, visuomenės švietimo laikraščius.... o tuomi nusitraukti ir visą visuomenę.

Rods, jie tai daro dėlto, kad jie patįs nežino ką daro. Mat, jų vedėjai, ir sandarbininkai kritiką suprantą kaip išdaužimą kitiems antausių.... pliaukšt, taukšt!... per antausius,—ot šia tau ir kritika!... Ir nenori suprasti to, kad antausių daužimas, šmeižimas, koliojimas—tai da ne kritika."

Priėjus prie to, kuomi vokiečiai social-demokratai skirias, nuo lietuvių socialistų Amerikoje, Vanagaitis pasakė, kad vokiečiai social-demokratai, pirmoj vietoj yra vokiečiai, o paskui, antroj vietoj, social-demokratai; vokiečiai social-demokratai nemano, kad pats žemiau stovėdamas apšvietoj, logikoj ir etikoje, galėtų gelbėti kitą, dar-gi augščiau už jį apšvietoj pakilusį. Taip-gi vokiečiai social-demokratai, nemano, kad reikia tautystė patrijotybė nusmaugti, sumindžioti purvyne.... o paskui socializmą platinti. Vokiečiai social-demok. mano, kad pirma reikia patiems pakilti tautiškam susipratime, tautiškam solidariskume, tautiškoj vienybėj, kaipo sūnų ir dukters vienos tautos, vienos motinos, tėvynės, o paskui jau siekti toliau. Lietuviai-gi, socialistai kaip tik atbulai.... Jie yra visuom kom, tik ne lietuviais. Jie stengias viską suminti neapikantos purvyne, kas dora, brangu ir prakilnu, kas ideališka ir brangiausia kiekvienam apšviestam-protingam žmogui.

Tai viena, kuomi vokiečiai social-demokr. skirias nuo lietuvių socialistų Amerikoje.

Antra—vokiečiai social-demokratai skirias nuo lietuvių dar tuom, kad vokiečiai soc.-dem. nesikiša į privatiškus žmogaus dalykus, tai yra, į tikėjimą. Social-

demokratu gali būti kiekvienas geras ir protingas žmogus, be skirtumo tikėjimo "pažvalgų" ir luomos, nes social-demokratizmas gimė ne kovoj prieš tautybepatrijotybę, ar prieš tikėjimą, bet kovoj prieš skriaudas, neteisybes, persekiojimus ir banytijimus žmonių, luomų ir tautų. To tai reikalauja social-demokratijos principai, ir to laikosi vokiečiai. Ir ačiu tam vokiečiai social-demokratai skaito jau 4 milijonus sąnarių. (Nesutinkame su p. Vanagaičiu šiame atvejyje, nesa Vokiečių gyvenimo sąlygos labai skiriasi nuo mūsų; Vokiečių dvasiškija nėra tiek atžagareiviška, kaip mūsų. Red.)

Anot p. Vanagaičio, žmogui tikėjimas — gyvenimo lazda; ir tikėjimo nevalia iš žmogaus atimti, jai negalima jam tuojaus paduoti kitą idealą, kitą kelrodį gyvenime taip lygiai svarbų ir didį, kaip ir tikėjimas. Be tikėjimo idealo tamsiam žmogui, anot p. Vanag., valia artimui garbė plėsti—šmeižti, kolioti visus, kas tik nepatinka, daryti tą, kas tiktai jiems ant seilės užaina. Deivo jis nebijo, "nėra", o gantos įstatymų nesupranta, nežino.... Taip sakant, toks žmogus pats, apiplėštas kitų, nebjaucia nieko, kas jį suvaldytų.

"Aš neužtarauju kuningų nei tikėjimo,—sakė Vanagaitis,—bet aš niekad nesutinku, kad būtų plėšiama žmogui dora, kokią jis turi, neduodant kitos.... Todėl-gi ir socializmo platintojai turi būt padoresni logiškesni, žmonės protingi, kokių reikalauja civilizacija."

"Pagaliaus reikia pažiūrėti kritikos akimis ir į tą, į ką šiandien taip įsitikima. Atsinešti reikia į viską ir visada su logika ir etika...."

Galiaus p. J. Vanagaitis, baigdamas savo kalbą, tarė širdingą ir gilų visiems amerikiečiams, Sudie! Sudie!....

Ir čia mes, amerikiečiai, velinam p. J. Vanagaičiui daug pasisekimo ir gero. *Žemaičių Antanas.*

Viduriniai Amžiai.

—:o:—

Visasvietinėj historijoj nėra kito tokio periodo, kuris taip mažai judintų mummyse žingeidumą, kaip Viduriniai Amžiai. Męs papratę gerėties tolina, bet garsia Romos kultūra ir ignoruoti tą laikotarpį, kuris nuo jos mus skiria; tartum tai tik liūdna tuštuma tarp dviejų garsių historijos periodų. Tūkstantmetis užpildytas sumišimų, neturįs jokio kito gyvybės ženklo, tik kardų susitrenkimus arba himnų bei psalmių gedojimą. Žiaurus nenaturalis svietas, valdomas ar karviškų ar minykiškų idealų, neturįs nieko tokio, ką męs branginame ar ko męs jieškome šiandien.

Nereikia, vienok, giliai tyrinėti, kad įsitikrinus, kaip visą ta pažvalga yra nenuosekli. Vienas žvilgis į tuos šimtmečius atidengia faktą, kad tas tūkstanties metų tarpas nėra lygus paviršius, nėra vien monotoniškas neprogresuojąs gentkarčių atsikartojimas, bet įvairus ir progresiviškas ištisame civilizacijos pamate. Tai yra periodas, paženklintas evoliucijos žymių, kaip ir kurs kitas panašus historijos protarpis.

Kada žmonės žvelgė atgal nuo augštumos šešioliktojo šimtmečio į senybinį svietą, kuris juos taip kvaitino, jie užmiršo, kad ta pati augštuma, ant kurios jie stovėjo, buvo kantraus triūso nuoveikalis jų pačių prabočių, ir tas apšvietimas, kurio jie pasiekė, paties Renesanso kultūra, tapo galima vientik ačiu uoliems besistengimams tų, kurie paklojo draugijos pamatą ant teutoniško ir krikščioniško pagrindo Viduriniuose Amžiuose. Dvyliktas amžius davė mums universitetus, politiką, ūkėsinį gyvenimą ir tautišką susipratimą, tryliktas šimtmetis davė parlamentą.

Dirstelėkime į tas apystovas ir į tuos pionerius, kurie tiesė pamatus tų, *ergo*, ir šių laikų kultūros.

Židiniai kultūros rytinių tautų jau senai buvo išdraskyti. Graikijos besiplėtojamą užslopino Romos ereliai. Pagaliaus 5-me šimtmetį didi Romos civilizacija nuskendo gotų, hunų, vandalų gaujose. Tad su Romos puolimu nusileido uždanga baisingos dramos, kuri buvo lošiama per 3000 metų. Tamsumas apdengė didelius plotus, kurie talpino bėgyj tiek šimtmečių tiek daug didžių civilizacijų. Vadinasi, nauja drama, naujų lošėjų ir ant naujos vietos turėjo būti pradėta.

Romos imperijos iširimas pasibaigė besiformavime šiandieninių Europos tautų. Tentonų užplaukimas ir jų spėkos įliejimas į Pietinės Europos nualytą draugiją nebuvo nuslopinantis civilizaciją smūgis. Kokie žiaurus teutonai nebuvo, kada jie perėjo Romos imperijos ribas, jie pasirodė esą priimlūs prie augštos kultūros. Ta milžiniška katastrofa buvo vien pragumas perkelti civilizacijos areną iš pietų šiaurėn. Tokiu būdu ant viso ploto, apdengto barbarų užliejimu, nusileido naujas sluogsnis, susiformavo nauja dirva, kuri pasirodė trąšia

ugdymui augštesnės kultūros, negu bykokią kurią svietas buvo regėjęs ligšiol.

Nauja draugija pradėjo kilti iš senų griūvesių ir skeveldų. Kaip germanai, taip ir romėnai perstojo būti tokie, kokie jie pirmiau buvo. Palengvios ir neretai neužčiuopiamos atomainos prasidėjo, kurios amžių bėgyj išbudavojo gyvenimo tvarką ir stovumą. Tame atomainos procese tēmytina ypatybė, kad latinų gaivalas persvėrė visur, kur tik jis pirmiau buvo įleides šaknis. Italijoj germanai paskendo labai greitai; gotai Hispanijoj pasidavė tebuvių intekmei; Francijoj kuningija ir vyskupai susidėjo iš latinų. Bet visur abi tauti pradėjo anksti veikti išvien, kaip karėse, taip ir naminiame valdymos. Tokia operacija, žinoma, buvo palengvi ir surišta su daugybe nepalaimų ir pragaiščių. Kaip svietišrame, taip ir dvasiškame dalykų stovyj nematoma bent kokio kylimo; nes, tuotarpu kaip frankai ir gotai mokinosi pamatų socialio gyvenimo, latinai puolė žemyn, būdami susidurime su žiauresnėmis gentimis. Latinai, vienok, puolė žymyn sparčiau, negu germanai kilo. Tokiame netvarkiamame ir nuozmiame laike žmonės neturėjo nei drąsos, nei liuoslaikio giliam mąstymui ir studijavimui, tuomi mažiau atsidavimui literatūriškiems dalykams. Teutonišką užkariavimą sekė šimtmečiai, kuriuose męs matome literatūros nupuolinimą ir abelną neįstengimą uoliai ir vaisingai protautį. Literatūros nuopolimo priežastis buvo ir ta, kad teutonai įnešė didžiausią betvarkę kalbon. Paveikslui, Francijoj kalba tesusiformavo devintame amžiu, ir tik tame amžiu pasirodo pirmieji silpni literatūros spinduliai.

Miestai laike didžiojo tautų persikilnojimo tapo išardyti. Feodalė sistema, kadir turėjo miesto augimo daigus, tačiau nedaleido liuso žmonių persikilnojimo, reikalingo didelių centrų augimui. Sėdybos buvo prigulmingos feodalų valiai. Pirmieji miestai grupavosi aplink pyles, ypatingai, kad pasinaudoti jų tvirtovių apsaugojimu. Tie miestai negalėjo sutraukti daugiau gyventojų, kaip keletą tūkstančių. Penkioliktojo šimtmečio pradžioj Londonas turėjo 40 tūkstančių miestelėnų. Sekančių svarbių dalykų stokavo miesto augimui:

1. Didelės teritorijos, iš kurios būtų galėjęs traukti gyventojų skaitlių.

2. Vaisinio ir pramoninio išsiplėtojimo, suteikiančio mitą dideliame žmonių skaitliui.

3. Tvirtu centralizuoto valdymo, užtikrinančio laisvę ir saugą persikilnojimų iš vieno apskričio kitan.

Yra gerai žinoma kokią svarbią rolę lošia miestai tautų gyvenime. Visuose amžiuose pas visas tautas męs tēmyjame artimą ryšį tarp susibendrijimo gyventojų ir išvystimo mokslo ir dailės. Męs kalbame apie sodzių, kaipo patogiausią vietą apmąstinėjimui, išigilinimui į save, vis nepastebėdami, kad tai minia, žmonių sueigos, ošimas aštrina protą, pakelia komercialį veiklumą, pažadina rasingą genijų.

Protiškas judėjimas beprasidėjo pradžioj devintojo šimtmečio. Tame prasideda formuotis scholastiškoji filosofija, t. y. filosofija išguldomoji mokyklose (*schola*, mokykla). Vienuoliktas amžius jau duoda keletą vardų, pagarsėjusių savo veikalais, ir keletą, pakraipų scholastiškoji filosofijoj. Viena pakraipa "realistų" tvirtino, kad abelnosios idejos yra reališki dalykai, turintys tūloj vietoj, būtent Dievo skraistėj, reališką egzistenciją, ir kad mes tik su dieviška pagalba suprasime tas idejas. "Nominalistai" atsakinėdavo, kad tai esą tik žodžiai, vien abstrakcijos, garsai skambantį ore. Tiedvi pakraipi gimė Paryžiuj ir tenai ėjo diskusijos. Pagaliaus Paryžiun pribuvo Pierre Abélard, kuris ir nutildė "realistus". Sulig jo, abelnosios idejos ištikrųjų yra vien paprasti žodžiai, turintys taip-gi "realybę". Vienok ta jų realybė nėra kas kita, kaip koncepcijos mūsų dvasios. Todėl ta sistema ir tapo pavadyta "konceptijonalizmu".

Pierre Abélard turėjo negirdėtą pasisekimą. Gražios išvaizdos, labai iškalbus, taip-gi pilnas karštumo, tasai 25 metų profesorius išvesdavo savo klausytojus ant tyro oro, nes nebuvo svetainės, užtektinai didelės, kuri būtų sutalpinusi tūkstančius jo entuziastiškų klausytojų. Pagaliaus jis įstojo į klioštorių. Tenai, vienok, nepertaukė savo filosofiško studijų. Išleistame jo veikale, priešai jo rado herezijų. Jisai tapo įmestas į kalinį, bet vėliaus tapo paleistas. Po to gyveno tyruose, kaip pūstelninkas. Minia ir garbė atrado jį tenai, bet taip-gi ir persekiojimas. Tąsyk leidosi Romon. Tenai tapo pasmerktas pirm pribuvimo. Jo veikalai tapo sudeginti. Mirė klioštoriuj 1142 metuose, būdamas 63 metų amžiaus.

Su Albertu Didžiuoju prasideda tryliktasis šimtmetis ir antra epocha scholastiškos filosofijos historijos. Niekas tiek daug žinijos sričių neapėpė, kaip Albertas Didysis. Jo mokinys yra Šv. Tomas Akvinietis. Tai vienas didžiausių proto žmonių, kadais gyvenusių ant žemės.

Paminėsimė dar vieną žymią ypatą. Tai Roger Bacon, angliškas minykas. Prigulėdamas prie ordeno Pranciškonų, pas kurių mokslas nebuvo tokioj pagarboj, kaip pas Dominikonų ir Benediktinų, jis neretai būdavo uždaromas ant duonos ir vandens už užsimiršimą rymanant ant kningų savo kamaraitėj. Mokinosi Paryžiuj ir labai greitai giliai pažino tų laikų mokslus, ypatin-gai hebrajų, graikų, latinų, arabų, francūzų ir italų literaturas, taip-gi matematiką, astronomiją, ir fiziką. Buvo labai gabus gydytojas, o jo raštuose randami pirmi diegai atidengimų, kurie įvyko kur-kas vėliaus. Paveikslui, išreiškė mintį apie galimumą važiuoti vandeniū, nepanaudojant rankų, apie važiavimą sauszemiū, be gyvulių, apie lakiojimą oru, apie stiklus, kurie pagal norą pritraukia arba atitolina daigtus, juosius pamazina arba padidina, etc. Nereikia nei minėti, kad jis dėl to visko buvo laikomas už kvailį ir pavojingą kvailį. Po-

piežius Klementas IV betgi jį protegavo, reikalavo jo veikalų ir mašinų.

Tai toks didis proto veiklumas apsireiškė laikuose Vidurinių Amžių, kurie ilgai buvo skaitomi už tamsybių laikatarpį. Nuo pradžios vienoliktajo šimtmečio Europoj buvo toks protiškas bujojimas, kad jis gali būti pavadintas vienu svarbiausių periodų žmonijos historijoj. Juk protiškas epochos gyvingumas yra nusprendziamas ne tiek susikrovusios pažinties skaitlingumu, kiek veiklumo ir augimo didumu. Tūli historijoj periodai, kaip va aleksandrinis, turėjęs milžinišką pažinties susikrovimą, turėjo, vienok, silpnesnį protišką gyvenimą, negu kaip toks periklinis, kada žmonės buvo mažesnės erudicijos, bet labiau persiėmę tiesos jieskajimo dvasia.

Nuo vienoliktajo šimtmečio vakarų Europoj pradėjo išsiplėtoti mokyklos. Paryžius buvo visai Europai žibintuvas. Įsigytų mokslo plaukė tenai žmonės iš Hispanijos, Italijos, Vokietijos, Anglijos, Škotijos, Danijos, Švedijos ir Norvegijos. Bulėmis popiežiaus Inocento III metuose 1208, 1209, 1213 tapo suvienytos tenai esančios augštesnės mokyklos ir tokiu būdu įsteigtas Paryžiaus universitetas. Tuomet jis susidėjo iš keturių skyrių (fakultetų): teologijos, kanoniškų tiesų, medicinos ir dailenybių skyrius. Pastarasai turėjo du padalinimu — vidutiniškąjį (*Enseignement secondaire*) iki bakaliauriato laipsnio ir augštesnįjį (*Enseignement superieur*) nuo bakaliauriato iki doktoreto. Labiausiai buvo mokinama logika. Universiteto mokiniai išklausedavo išguldymų profesoriaus ir paskui vesdavo begalines diskusijas. Tame pačiame šimtmetij, pamėgdžiojant Paryžių, įvairiuose Francūzijos miestuose daugybė provincialių universitetų tapo įsteigta.

Viduriniuose amžiuose silpnai buvo veikama literatūros srityj. Užtat kitose dailos srityse pagaminta nuostabūs veikalai. Architekturoj, skulpturoj, tepliorystėj, muzikoj dideli žingsniai padaryta.

P. Gudas.

Kl. Jurgelionis.

Chamas Musų Literaturoje.

—:o:—

Paimkite tamstos leidžiamus šiandien mūsų raštus. Visvien kur išėjusius: ar Vilniuje, ar Kaune, ar Seinuos, ar Brooklyne, ar Chicagoj. Kadir nelabai kaip stebėdamies, išvisite vieną dalyką: jie visi tarytum vieno žmogaus rašyti. Turinys gali būt visai prieštaringas, bet būdas tas pats. Jokio skirtumėlio. Visiškai tie patys žodžiai, tik vienur "skusta", kitur "neskusta",

vienur "taip", kitur "ne, netaip". Amžinai tos pačios konstrukcijos: "kadangi taip, tai šitaip", "jai buvo, tai buvo", "taipogi tas ir šitas", "beto dar tas", "prie to ir kitas", "tyli, nes negirdi", "bet stovi, nes neina", "tokiu būdu pasilieka", "prieš pradedant ir prieš pa- baigiant" ir t. t. Nuobodulys neregėtas! Gražumui, ge- rumui, meilei, malonei, pasigėrėjimui, ilgesiui, liūdnu- mui, džiaugsmui, intikėjimui, ar kitam kam išreikšti pas visų visus vieniškos sakmės, vieniški prilyginimai, viskas vieniška. Tartum visos smagenos vieno žiedžiaus lipdytos ir visi liežuviai vienoj kalvėj paploti ir užgrū- dyti. Galime iškalno jau numanyti, kas kame bus pa- sakyta. Niekur nebus pereita rubežių kurpalio. Kur- palio, kurs užgulė visą mūsų dvasią ir sklando kiekvieno rašytojo ir poeto vaizdykloje. Ir jaigu kame skaitei poemą vardu "Meilė" ar "Troškimas", tai kitos tokiu jau vardu nei neimk. Nieko nauja nesurasi. Laimin- giausiam nuotikyje, tai bus tas pats, tik iš antro galo. Sviete tie dalykai, žinoma, visuomet gali būt nauji ir vairingi. Bet pas mus jie kas kartas daros aptriušesni, sudėvimesni ir atšipesni....

O blogiausia yra tai, kad to ne tik nevengiama, bet dar masinama. Dar tame geras bei puika matoma. Taip! Jaigu tamstos pėdsakiui mūsų raštų išrutulos einate, tai galėjote gerai tai pajusti bei išidėmėti. Ag uturiojama šiandien apie "gerą kalbą", rekomenduojama raštai "gera" bei "ištaisyta kalba".... Tatai-gi šč ir yra tasai balvonas, kuriam aukon atnešta visos žmogiš- kos pajautos. Nesakysiu,—gal būt tam balvonui ir reiktų mažumėlį prisilenkti. Tačiau tik tuomet, jaigu būtų jis nors per juodimėlį dieviškesnis. Ale jis yra chamas. Suvisu neaptašytas chamas, kuriam švelnesnieji minties ir jausmo atspindulėliai lyg ir būte nebuvę. Ima ir kerta, na ir daryk jam ką tinkamas. Argumen- tus guldysi. Bet jis, kaipo balvonas, turi šventą skraistę, 'autoritate' vadinamą. Tai argumentai niekis. Nori pripažintas būti—vieną kelią teturi: užgiedok giesmę:

Kloniojos iki pačiai žemelei
Mūsų galingam balvonui!....
Ir telkiu savo griekingą rašaliene
Maloningam pakabarkštijimui!....

Tik po to tavo raštas bus įvestas į palaimintųjų būrį. Į tą rūmą, kame ant angos užrašyta "gera bei ištaisyta kalba". Nors tiek tos kalbos gerumo, kiek kiaulė pagiedojo. Chamo kalbiškasai tribunolas mū- sump teklesti nūnai visom pereitųjų amžių šventosios inkvizicijos tribunolų grožybėmis. Mūsų chamas iki šių dienų tebekaria raganas, intikėdamas jas su kibirkš- timis lakiojančias ant Šatrijos. Sielos dalykų jis nežino, tai taip ir tiki. Nei iš padalbų nepaveizi ką svietas atvėjų atvėjais šitose materijose yra ištyręs, tai taip ir sprendžia. Težino laužą ir kartuves. Beje, da ir moderną išradimą—giljotiną.

Šitokių-gi, va, digiu keleliu pasmerkta yra dūlinti mūsų literatura. Ir nieko stebėtino, kad ji dar nei

nespėjus sumoterėti, jau sukumpo, pavirto į seną kretančią bobelę. Jau pagaikščio jai reikia pasiramsty- mui, o terbelės pragyvenimui. Suėdė ją nabagę nemi- tuisis chamas!....

O ji gal dar atsiliuosuotų nuo jo. Ir atsi- taisytų. Ale tam reikia tvirto šviesaus riceriaus su kibirkštingu kardu! Ištikimo ir mylinčio, kaip Nalas, galingo, kaip Maha-Bharata, kalbingo, kaip Panini, gilaus ir daugelmintingo, kaip Sakja-Muni!

Tai kad paterkšterėtų jis tam chamui per makaulę, kad net devyni žaibai sužaibuotų! O kad paimtų jis savo Damajantę į ugnia-meilingą glėbį, tai ji kai nogelkėlė pražystų! O kad prabiltų šimteriopabalse kalba, tai kai pranašė žerėtų! O kad kvėptų jai dangiškąją dvasią ir mąščių, kiek žvaigždžių ant skliausmo, tai ji ir pataptų mūsų šviesiausioji Deivė, kai Laumės juosta amžinai beįvairiuojanti!

* * *

Šitokios mintys kaitaliojasi mano smagenyne.

Šičionai noriu parodyti vieną mūsų chamo chamiš- kiausią veiksmų. Tamstos žinote be abejo Vyskupo M. Valančiausko veikalą *Žemaičių Vyskupystė*, išleista *Garso Amerikos Lietuvių*, Shenandoah, Pa., 1897.

Tamstos gal manote, kad, tą veikalą beskaitydami, imate ir pažįstate v. M. Valančiauską. Viškai ne! Tam- stas ir mus visus baisiai suvedžiota! Mat, deja! Tame veikale "ištaisyta kalba!" Taip "ištaisyta", kad tik skederlos nuo to mūsų rašytojo tepalike. Visas nupli- kintas, nušutintas, nukarpytas, nubukintas, amžin-amžinai nubalvonintas. Barbarijos!!

Meldžiu tik prisistebėti. Čia paduosiu keletą pa- veizdų, kaip buvo paties M. Valančiausko rašyta ir kaip tai suprasta ir "ištaisyta" dabartinių laikų mūsų chamo. Kaip paties M. V-sko rašyta, patiriame iš retai begau- namos 1848 metų *Žemaitiu Wiskupistes* laidos Vilniuje. O chamo laidą jau žinome.

Žodynas pas M. Valančiauską įvairus, pilnas gyvy- bės. Chamas jį galūtinai išdergia, numirdina.

Valančiausko rašyta*.	Chamo "ištaisyta".
spierej	greit
szarpej	greit
skubej	greit
wejkiej	greit
apent	vėl
wiel	vėl
parsidangina	atvažiavo
atszlauze	atvažiavo
spudinti	važiuoti
iszwažiawa	iszwažiavo
ziogina i sodą	traukė į sodą
plempe alu	traukė alų
szwejesti	mokėti
gudintumes	mokėjusi
prigudusis	apsipratęs
paskajde	padalino
kajsziroje	dalino

* Viską paduodu originalėje rašyboje.

biloti
tejrawos
be pertrukie
be palaubos
prastembusije
augusiuju
paoju
ąntpludus
žvalgies
kajtiojes
paprotiu
ida
atskirimus
sakimus
kami
nugis
stipti
nekuszina
parkarszusem
tejgie
tarti
sztikajlo
masinti
želdinti
prakutims
iszizinti
tretis
pabuklu
idiem
pluszant
atweju atwejis
priderantis
atstėj
dweje tiek
isidieimai
nie krislele
gabieje
užpampiima
nosis nuknabine
atjaukinti
kloses
buklej
papęnti
nemites
ilgajniu

kalbėti
kalbėjosi
be paliovos
be paliovos
paaugę
paaugusių
baisu
užplaukus
žiurėjo
mainėsi
budu
klaida
skyrius
pamokslus
kur
dabar
mirti
nejudino
apsėnusiam
sakė
sakyti
spresdavo
vilioti
auginti
atsigriebimas
inpykinti
trys
daigtų
tikrai
besirupinant
kartais
priklausanti
toli
du syk tiek
prietarai
nei truputį
mėgo
užmušimo
nosis nuleidę.
atgrąsinti
seksis
(suvis išmesta)
(suvis išmesta)
(suvis išmesta)
(suvis išmesta)

ir t. t.

Sulig pastarojo žodžio tai jis vienoj vietoj padėtas, bet, o ironija, supratus jį kaipo kokio kaimo ar miestelio vardą:

M. Valanč. rašė: Ilgajniu Bernardinajs wi-
resnibe nebmiegdama, atlejšda
jus. (§ 181, psl. 60, II.) Suprasta:
Ilgainių vyriausybė, neke-
sdama bernardinų, atstatė
juos. (§ 181, psl. 153.)

Panašių ir daug blogesnių interpretacijų šnerėte šnera. Paveizdui, štai kaip juokingai suprasta ir "per-taisyta" vieno sueimų vienas nutarimų:

Pas Valanč. Suprasta:
8) Kad kunegaj kartoms 8) Kad kunįgai kartais
nemusztum, nemediotum, ir nesimusztų, nemedžiotų ir me-
mediokles szunu nelajkitum. dzioklės szunų nelaikytų.

Kalba eina apie tai, kad kuningai kortomis ne-
muštų (kozyromis nežaistų), o taisytojo tai ištaisyta,
kad jie "kartais nesimuštų".... Ir supratimėlis-gi!....
Šitai dar to supratimėlio dveitas paveizdų:

Iš § 243.

Pas Valanč.

Ir wisoms kningoms tilant,
žinodamis kajp tikieje musu
senolej pirm kieturiu szim-
tu metu giwojusis, galem nu-
maniti szius isidieimus esant
ju paļajkajs.

Ištaisyta.

Nors per rasztus neskel-
biant, žinodami kaip tikėjo
musų senuoliai pirm 400 me-
tų, galime numanyti *sziuos*
įsidėjimus su palaikais.

Iš § 188.

O kam deries mana swej-
kata, je ne darbuosius.

O kam *priderės* mano svei-
kata, jei nesidarbuosiu.

Iš § 163.

melde Wilniaus wisuotimes
mokslniczes (reiškia uni-
versiteto) perdietine Loben-
wejna, kad lejtum parkielti
Kražiū mokslnicę i Kolaj-
nius.

meldė Vilniaus *visų mokslai-
nių* perdėtinį Lobenweina,
kad leistų perkelti Kražiū
mokslninę i Kolainius.

Iš § 162.

kad leistum Karmalitams isi-
kurti Kražiūsi.

idant leistų karmelitams *mo-
kėti* Kražiūose.

Iš § 185.

todiel patius woz mokitus
kunegus tekietu (težadū)
cze paminėti.

todėl vien tik mokėjtus ku-
nėgus *vertėtų* czia paminėti.

Iš § 243.

Linksmam tam balsuj kru-
malusi atsiliepus, niewlena
kięnkliet netimptiojusi neli-
ka, tulid wisi apsukuo ug-
nies szokti sunika.

Linksmam tam balsui kru-
muose atsiliepus, visi pra-
dėdavo szokti aplinkui ugnį.

Stebėkitės i paskutinį gabalėlį. Kaip vaizdingas
jis yra orginale! Ir kaip nupeštas ir sausas, kada jo
dasilytėjo chamo ranka!

Sintaxės švelnumai, gražumas jos šiokių ar tokių
ypatybių, pagalios, net grynai lietuviški syntaxės dalykai
chamui negyvuoja. Iš peties jis dergia, "taiso" viską.
Nusimanydamas dargi, jog nelietuvišką "lietuvinas!"—
įsitikrinimui pažiūrėkite:

Pas Valanč.:	Ištaisyta:
saka Daukszą iszdavus... (psl. 67, II.)	sako, kad Dauksza iszdavė... (psl. 156.)
rupinos iszganimu žmoniū — (psl. 68, II.)	rupinosi apie iszganymą žmoniū — (psl. 156.)
wienolika metu sukakes — (psl. 68, II.)	wienuolikos metų (psl. 157.)
kaip sau tinkams (ps. 76, II.)	pagal savo norą (psl. 161.)
kunegajs walde (psl. 76, II.)	kunėjus valdė (psl. 161.)
pamiegina daugiem mokslus. (psl. 56, II.)	paakvatino daugelį i mokslą. (psl. 151.)
ir prisizadieje mokyti waj- kus, nieka nu Ciecoristes wiresnibes netikodamis. (psl. 35, II.)	ir prizadėjo mokėti vaikus už dyką. (psl. 142.)

Nemanykite, kad taip retai kurioje vietoje teder-
giama. Atmonyjimo šaukia kiekviena vietelė, kiekvie-

nas puslapis! Kad tamstos patikėtumėt, štai išrašau vieną ištisą paragrafą, kurs dar mažiaus už kitus sudergta. Palyginkite.

Iš § 759.

Pas Valanč:

Priwejzietojei apszvietima, wiskupaj žemajtiu noriedamīs ir mokitojus ir mokitinius paraginti, mažne kas meta iankies Kražiusi, o tuo tarpu klausinieje ne wen kiek wajkaj iszmoka, bet ir kajp ira mokamis? Jezawitaj už tus dalikus niebiszkie nepikdamis, wisumet su džiauksmu swejkina ir garbina atwažuojentius wiskupus (17) Metusi 1656. žwiedaj su sawa wadowu jenerolu de la Gardie isigrowusis į žemajtiu žemę, atbruzdije ir i Kražius. Cze atradusis buri wajku tebsimokant; ne wen tus iszgjainioje, bet ir mokitojus iszblaszkie ir kningas mokslniczies isznowije (18). Nu to łajka patolej nebiwuwa Kražiusi mokslniczies, pakolej Lenkaj su žwiedajs nesustajkina ir kariatui nelowies. Mikołuj I. ir Jonuj III. Karalaujent, jaunumene Kražiusi diel mokimos mokies, bet maž ko tepramoka, nes patis mokitoeji negudrej temokie.

Kaipogi wisa prowisu tuokart rejkalawa nu mokitinu: kad kiauraj mokietum Alwara, bilotum jebkajp lotiniszka, paraszitem platius laksztus ant garbies gieradieju ir didžiunu, brajžitum szlokies tokies eļtas lotiniszkas. O wis taj mokiedamis wajkaj, niekiek dar mokitajs nebuwa. Isz tokie taj mokima kiła didis neapszwietims, kurs apdęngies buwa wisą Lenku žemę, už wis Augustuj II. ir III. karalaujent.

Ištaisyta:

žemaiczių vyskupai, prižiūrėtojai apszvietimo, norėdami mokytojus ir mokytinius paraginti, *kone kas mets* lankė Kražius ir klausinėjo *netik* kiek vaikai iszmoko, bet ir kaip yra mokinami? Už tuos dalykus jezuitai nė biskio nepykdami, *visada* su džiaugsmu sveikino ir garbino *atvažiavusius* vyskupus. Metuose 1656 žuvėdai su savo vadu jenerolu de la Gardie, *atsibastę į Žemaiczius, atkeliavo* ir į Kražius. Czia atradę *besimokinant* burį vaikų, *netik* juos iszganiojo, bet ir mokytojus iszblaszkė ir mokslainės knigas *isznai-kino*.

Nuo to laiko patolei *nebuvo* Kražiuose mokslainės, pakolei lenkai su žuvėdais nesusitaikė ir kariatui paliovė. *Vieszpataujant* Mikalojui I ir Jonui III, jaunumenė Kražiuose *nors mokinosi*, bet mažai ką *pramoko*, nes patys mokytojai *nekaip tai mokino*. —

Tuokart ir reikalavo tik nuo mokytinių, *idant* mokėtų Alwara, *kalbėtų sziek tiek* lotyniszka, daug prirasztytų ant garbės geradėjų ir didžiunų ir *rasztytų* szlokias tokias lotyniszkas eiles.

Viską tą mokėdami, vaikai nė kiek mokytais nebuvo. Isz tokio tai mokinimo kilo didis neapszwietimas, kurs *wieszpatavo visoj* Lenkioj karalaujant II ir III Augustui.

Argi nepikta tamstoms, matant tokį nupašiotą, nu-beveidintą, suchamintą Vyskupą M. Valančauską?

Man bais pikta!

Ir dar pikčiaus dėlto, kad šiandieną ir *visa* mūsų literatura tokiu jau būdu pašiojama, beveidinama ir chaminama, o to ne tik nepeikiama, bet dar iškeliama beveik sėkmop dangausp.

A. J. Wištaliaus Laiškai iš Beprotnamio.

—:O:—

Iš *Letuwas* redaktoriaus esu gavęs pundelį Wištaliaus laiškų, rašytų devyneri metai atgal iš Buenos Aires beprotnamio. Man šitie laiškai pasirodė indomūs iš keleto atžvilgių. Viena, jie gerai liūdyja pamišimo laipsnį. Rodos, kad pamišimo būta menko. Gal būt daugiausia pamišo jau bebūdamas beprotnamyj. Iš laiškų tik ten matos pamišelio kliedėjimas, kame eina kalba apie "peklą ir velnius", vadinasi, apie beprotnamį ir jo prižiūrėtojus. Viename laiškų sakosi, jog "Mano planus pekla suarde ir iszneikino, bo welnei warijotai manę nori apkwailint ir subeprotit.*** Isz komediju welniu nieko sau nedarau.*** Asz už pawelijimą smaugt, zudyt, łupt, pleszt, apgaudinet, wogt neparsidūsiu ir netarnausiu Kunigaikszczyui tamsybių".—Šituo atžvilgiu Wištaliaus laiškai būtų indomūs psichiatruui.—Antra, iš jų matos, jog jų autoriaus, bent prieš pamišiant, būta labai mintingo žmogaus. Ir tai gal jam truputį pamišelio būdą teikė. Vienur rašo: "Po teip ilgios spragos łaike nūg paskutines mano gromatos, pradėdu ir wėl palengva paiszyt kitą, nors perszokinedams kupstynes mįsly, kurios kaip tirszti debesis smegenytioj sukureis maiszosi". Šito mintingumo, liekanos, lyg buvusios garbės griūvėsiai, aiškėja iš laiškų.—Trečia, indomu laiškuose filologiški samprotavimai. Jie yra svarbiausi. Labai senoviški, daugelis jų—atkartojimas Akelewicziaus nieku neparemtų nuomoniavimų, bet iš dalies savotiški. Yra mažumas indomių sugestijų. Dėl jų ir filologas galės dirstelėti į laiškus.—Ketvirta, laiškuose yra ir kitokių samprotavimų, kurie tokiu ar kitoku atžvilgiu galėtų būt indomūs. Leiskim, indomu patirti, kad Wištaliaus netikėta į besisukimą žemės aplink saulę. (O gal tai tik beprotnamyje taip buvo). Kopernikas vadinama išgama. Sakoma: "Czia reikia Džengis Kano, kad jūs wisus (Koperniko pasekėjus) į peklą su perkunijomis nutrenktu!" Labai indomi yra kningos *Spėka ir Medega* lyg kad kritika.

Tad dėl šitų visų dalykų manau ne pro šalį bus paskelbus, jai ne visus, tai bent keletą labjaus pobūdingų Wištaliaus laiškų. Vieną jų čia dabar paduodu. Viską, žinoma, palieku nieko nemainęs. Rašyba tokia, kokią Wištalius vartojo, tik vietoj *t* su wuodegele (=č) pri-sėjo dėti paprastą *t*, nes kitokios nėra spaustuvėje.

Kl. J.

Buenos Aires, d. 22 Lapkritis 1902 m.

Augsztaį Pagarbintasis Reditojau "Lietuwas"!

Pirmių-pirmiausei meldžiu Tamįstos idant teiktumeis patalpint sekanti mano raszteli, nors štraps-neis, sawo pagirtame Nedelrasztije "Lietuwa", jei rasi kam tinkanti: jei netiks, buk teip giaras nusiųst jį Redituwiai "Wienybes L." arba Redituwiai "Naujosios Lietuwiszkos Ceitungos į Prusus. —

Perskaitęs prisijūstus man naujūsius lietuviszkūsius rasztus iš suvienitu Stonu Szeurines Amerikos atspaudintus "Lietuwos" ir "Vienybes Lietuwninkų" spaustuweise, radau didę daugibę swetimų ir naujėi sutwertų žodžių — net ir nesuprantamų — apġgardinių, ir del tos priežasties izstraukęs nors mažą dalį, siunczių jų sustatą podraug; bet ne ant atspaudimo, tiktai ant padawimo musus lietuviszkos literatizskos draugġstes kamisġjai ant peržiurejimo ir apmąstimo, ar negalima butu ġei ne wisus swetimus žodžius izmest iš lietuviszku rasztu, tai bent sumažint jų begalinį skaitlų; o užstot jų wietą suprantamais lietuviszkais žodžiais, kurių nestoką musu liežuwiui, o kad ir keleis žodžiais izszkindami jų, — o naujūsius — wienus pertaisit kitus ġi netikusius naujėi sutwertus dwilinkliežuwių be mielaszirdistes izmest į sasžlawina! — Tokia daugġbe warwaliszku — swetimų žodžių, daro izsz musu milžiniszkojo pradliežuwio bjauru jowalą ir teip jau nū ļaiko Kaġno darkomo ir sudarkġto — priegtam ļabai apsunķina ir skaitimą jų, minetinai bemokslėms musu bajorams, tai ġra prastiems, lietuviszkai kalbantiesiems žmonėms,

Mokslingi Lietuwei — ġpaczei antrinķai žino — kad ġie wisi sutverti ġra izsz musu liezuwio — sudeti izsz kelų žodžių į wieną, bet tikro jų ženklinimo nei wienas negali izszreikszt į szwiesą, — wienok galetu ġie jų, kad tik noretu, nors priartġnime izszwaldit, kad ir keleis žodžiais, parodidami atmainas litaru, kap ant paweizdo kad litara F. persikeitia ant W. Ph. H. Ž. D. kaip žodġje Dumas, Fumo, Humo, Žumo, kaip wardė moterizskame Mafalda, Mahalda, Matilda, Mathilde, dwilinkliežuwei noredami užslept tikraję etimologġta to žodžio, plaupia kad ġis paeinaš nū Mecht-hild ar Macht-hild. G. Linde sawo milžiniszskame žodġne "Słownik Polski" parode daugybę atmainų arba persikeitimu litaru — bet tiktai per migļas rode kaip ir kiti liežuwġnķai. Todelgi ir asz neapsiimu izszreikszt wisas atmainas litaru, nesą jų — nepažġstu — o žinomuju per ġlga aile butų norint wisą izszrodinet. — Asz priwerstas pasġjutau — del meiles giminės mano ir liezuwio raszt izsz straipsnelį — idant parodit wienperiems Lietuwiems, jog musu liezuwis nereikalauja swetimu žodžių. Kad ir philozophiszkais (wilokiszkais) wadintu, ir kad tas lotinas, ar lietinas — liezuwis lotiniszku wadintas ġra izsz lietuviszkojo sutwertas. Kaip ir kiti sienais wadinami — sanskritiszkas, hebreiszkas, graikiszkas, ir kiti, ir parodġsiu nors mažame skaitluję žodžių — kad ne lietuviszki izsz lotiniszko tiktai lotiniszki izsz lietuviszko ġra izszpereti. —

Bet pradesiū czia nū žodžiu naujėi izszperetų tai ġra szwiezei ġsprauštųjų į lietuviszkąją kalbą, kuriūs kaip galedams bandġsiu izszbanitit izsz musu milžiniszkojo liezuwio.

1. Tauta. Netinka wadint musu giminę tūmi wardu, bo mes ne Teutonu weisles asame. Tas wardas neturi jokios gentistos su giminę, ne su gentia. Tas wardas lġginasi prawardziawimui ant apġūko! Tie, kurię neiszmano nieko ar wisai, mažai apie etimologġja arba paeima to žodžio, neklġsta ir neturi jokios gentistos su gimine ne su gente, ne su pamilija, ne su perais, prilġgsta teipjau besmegeņėms, apġawikams žiegzdriems!

Asz suwġkiu ką ženklina "Tauta" kurį tai žodį dwilinkliežuwei Theutonu ar Tautozai į lietuviszkąjį liezuwį ġbruko — o dabar ġi patis Lietuwei izsz gieras walos pġima, paniekindami sawo gimines warda — palaima tik tame, kad newisi! Pagirtina "Naujojė Lietuviszkoji Ceitunga" nepġima jos ir asz niekad ne pġiimsiu ir kitiems newelġju ir newelġsiu pġiimt.

Kad tas žodis ir piktas, bet Lietuwa neturi ġi pġiimt, nesa mes ir teip jau turim Žiemaitġjoj tau — wietoj taw, o pridėdant tą, pasidaro tauta. (Asz dūsiu tau tą autą suwġniot pauta) o žodžiūse randasi daugġbe užbaġtuwġiu — auta! Taġgi sakau, tegu saw tą tautą pasiļaiko Tautoniszki pasekġjėi Krġziokai, — pauksztiai tamsġbes, — bo tas dwigubženklis žodis, man regis, ļabai tamsus....

2. Spalwa, ar Spalwos, netinka užstot wietą Parwo, Kroskos, Kwarbos, ne kitų wardų Koloritu. Prie paļwo jautio ar paļwos karwes, nelimpa litara s. Ne kurie wadina wabaļą sparwa — spalwa.

3. Warsas ar Warsa, netinka teip jau, — nesa mes turim miesta Kankintġnių Maktyriū Mozurġjoj Warsawa ar Warszawą.... tai ne lankiszkas wardas, tik tyrai lietuviszkas. Spalwos, etimologġja netikus o Warso szwiesi ir puri, szwėnta.

4. Atyda, niekad os ne užstos wietos temos nors ġi paeina nū žodžio Adyt, adit tai izszsimano daugint, atkartot, pridet, sudet. Atyta wyža ġra to paties pero kaip ir Adomas pirmasis musu tewas, tai ġra daugġntojis izsz kurio kiļo ir Adicia. Garbingas peretojis, Adomas, purus peras!....

5. Laude, ar Lode (au pawirsta i o ir i aw.) netinka pawadint minią, wisūmenę, ba jos etimologġja dwigubženkle, ar trigubženkle. Łatiniszkai "laudare" garbint "Laus" garbe, o lankiszkai "lud" czekiszkai ir slowakiszkai "lid", todelgi aiszku ġra, kad tie wardai žmoniu wisūmenes nū to pat žodžio paeina ka Lietuwa tai ġra Liet. Lġdit, — keip miestas Lġda! sulġdita kaip taukai arba waszkas į wieną gumuļą. Žodis lġda ar lyda wġstiek ġra pritġkesnis negu laude.

6. Mokykla, netġkes žodis kaip jo izszradėjas! ne užstos ġis wietos sianosios musu izszkaļos! Nemislikit kad lankiszkojė "szkoļa" butu sianesne už szkaļa arba iškaļą, bo kaļt ir kġļt ne lankiszki žodžėi!

7. "Topoliu" nepġiimsim, — mes turim gražų međį su puikġiausiu wardu jowarąš, međi ġwasties kaip Jġewa — medis turins wardą pirmosios peretojos musu.

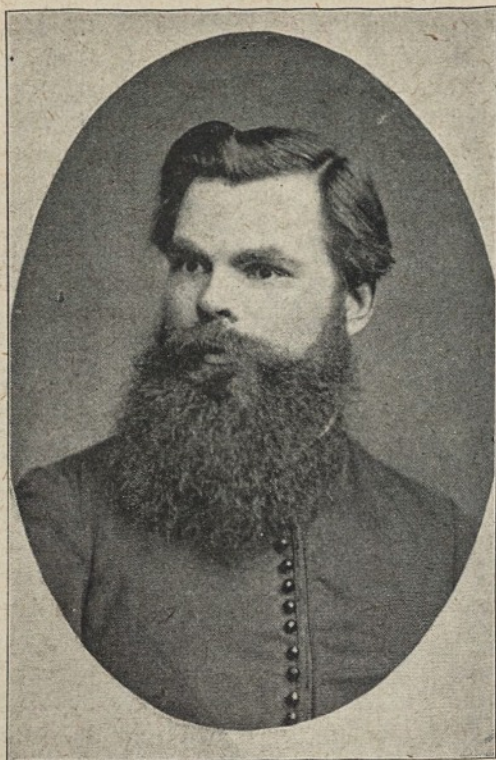
8. Pastaras, nesuprantamas man, nesa nežinau ką pas tą ras? arba kas pas tą rasis? Ar kartais ne nū pastġrusio butu kiļės, ar nū lankiszkojo stary, — kuris teipġi nū pastġrusio izszperetas.

9. "Wiekas"-ġi tegu sau wġkawoja amžinai pas musu pusbroļus Mozurus ir pas intruzus Polatus.

10. Wieszas neužstos niekad atwiro — ne garsio garso, bo ženklina swetimas swetias, nors gana puikėi — szwiesėi ġsiredės! Kas mġslġja kad wieszkelis ġra wisūmeniszku kġlu (publikiszku, ar publicznu), ar ne susiwoļja kartais? ar ġis nepasidare kartais iš wėszkelis, kaip peksztġiu kelelis wadinasi takas?

11. Auka, niekumet neužstos apġeros, pawġeros, norint wisos aukles trġnucziū ir kudġkiū arba waiku wġso swġeto wġnu sġkiū aukūtu!

12. Choras, teipjau neužstos koro, korġtios, bo

A. J. Wištalius.

musu liežuwis neturi hebrejiskos gomurines litaros ch! Kas ja i musu liežuwi bruka nežino ką darąs. Iszpaniskame liežuwi je ch. pāwirsta i c, arba k, kaip a. p. "Psicologia" i. t. t. todėl ir mes turim teip pat darīt.

13. Forma, teipgi netinka užstot twarma, ne kwarmą, ne szarmą, bo mes neturim litaros muszkietines, ar pisztalietines "f".

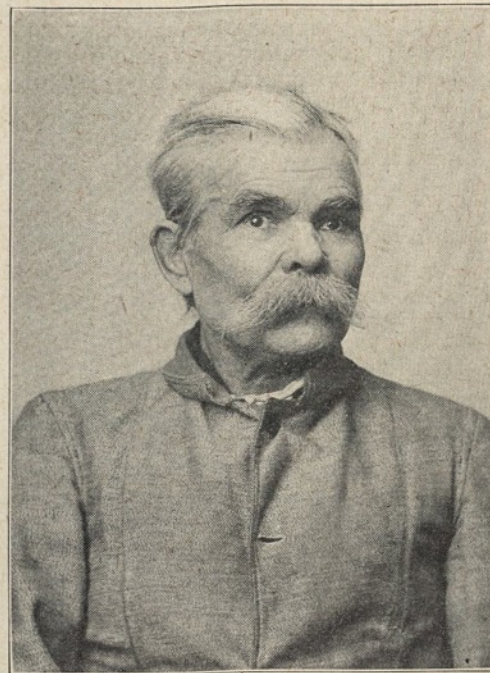
14. Monetu pas mus neminawojama, kadangi musu žmonės nemegsta monu ne moninju! teip kaip ir wardo monikos retaĩ kur užtinkamo.... norint nežino kad jo etimologia ira jūda kaip naktis.

15. *Parkas* ar daugastije *Parkai* ligėĩ neprisiims, norint daug ubagu su pilnomis dežutemis parkų, ubagaudami po wisą Lietuvą nesziojā, norėdami wisā giminę musu užkrest. Nesa musu žiemeje ira gana daug grazių daržu, sodu, ir goju....

16. Reforma, teip jau neužstos Pertwarmos, neteisingų įstatimu ir kreiwų tiesu — apgawiku farizeju....

17. Achilles, Aquiles lietuwiszkai turi wadintis Akiles trba Kukalis ar Kukulis. Nors jis ira waĩdonu weidyļu kraugeringu (wampuru) tegul jis eina ant raisto ir plynų su wisais Kukułnikais....

Czia da darau sugrąžtus prie netikiausio žodžio Tautą tautiszkas, tautiszkumas: weliczie jam kad jis ištiksztu ir prazutu ant pat dugno pragaro. Jezus Kristus sakē: "kas pawadina sawo broli "raka" kaĩtas ira!" O asz sakau: kas žinodams netikusi ženklina to žodžio, wadina sawo gimine tautā, o kad ir tota, (apkeiciziant, pagał prancuziszka isztarima, au i ō) tas netikēs Lietuvos iszgamas ira. — Czia pridursiu ir prie tautos ir "tickyba". — Tai netikēs ar kwaiĩas žmogus wietoj wieros, puikio žodžio, įbruko bjauriā tickybā.

A. J. Wištalius beprotnamyje (1904 m.).

Mažumeli czia papaiszisiu łotiniszku žodziu paĩgindams jūs su lietuwiszkaĩs isz kuriu gales ir menkiaũ mokĩnti suprast, kad łotiniszki isz lietuwiszku ira nukalti arba iszlũpti.

1. Autorius, Krautorius, darĩtojis kokio darbo arba weĩkało; rasztų ar kitų darbų.

2. Boreas, hyperboreus. Bajoras (Bojar rusiszkaĩ) Buro, asiĩlas iszpaniszkaĩ, Gbur, lankiszkaĩ, Boer, hollandiszkaĩ; Giaur turkiszkaĩ.

3. Cybelle. Kybelle, Sybille Žibele, Cibėle! Diewu motina, arba tik pirmojo Jowo ar Jupiterio, tai ira Oszka kuri ji iszpenėjo ir užaugino, tũmi pat iszsimano kad ir pagimde. Oszka iszsimano Indiete, ar Rindietė, bo wisi pharizejei wadina Indus kaip ir mus Lietuvius Ozeis. Delto gi tai ir Skydā Oszkos paweiksle i stangdarā arba karunā republikos (Lietuwos) Boliwijos pietinėĩ Amerikoĩ pharizejėi įdejo. Delto gi tai musu Lietuwoĩ. — Kaune ant szwenthĩczios perkuno, ira ik sziai dienai iszkaĩtas Perkūnas isz sawo sugniaužtos rankos žaibus iszlaidziantis, o szala jo Ožys, ale kiek atsimenu, su nulaužtu ragu. Juk ir Kunigai ozeis wadinā wisus jums nepaklũsiusius. Tai gi žinokit, kad wisi tie wardai nũ Cibeles paeina.

4. Dogmat, Dogma, daugmatas! be komentariju, (be mėnimu).

5. — Erōs, wieros musų, be abejos, beminimas.

6. — Period. Periōdas, per aida, peraiga!

7. — Praktika Pradtika ar priegtaika?!

8. — Projekt, Proaht, pra akit!

9. — Protest! 10 Phosphor, Szwiesperas, 11 Provizia.

14. — Regent! 15 Redakcia Reda. Redit!

16 Comuna, Kaimine, Kaimene, Kiemone! 17 Kritika.

18 Kultura, Culto, Kultas! 19, Lingua, Lengwas

lingūt linge! 20. Termin, tarmenos, tarmin.

21. Trakcia, Trakt, traukt, traukimas. 22. Suma, Suima. 23. Societas, Societé, Susieitė.

Daugiau nepaisysiu, nesa žinau kad atsiras dwilinkliežuviu kurie užgins, tu žodžiu gentistą, raszau sziūs žodžius nenoredams sukildīt ginczus, tiktaī deļ sukildinimo žingeidumo gentainiu ir deļ sujudinimo jų pajautimu dwasiszku ant tyrinejimo garbin-gosios praeitines gimines musu ir deļ padilginimo meiles deļ savo prigimtojo liežuviu ir žinios ant naudos netiktei sawo gimines, ala ir wisos žmo-gistes.

Jaws, Milžinas.

P. S. užmiršau paminet "prerijas" todėl čia priduriu. Mes ir "preriju" nereikalaujam, bo jos mus prariją! turim gana gražias pievas ir lankas, ganik-loms ir paszarui.

Svarbiausias Visuomenės Higienos Uždavinys.

—:O:—

Higienos uždaviniu yra rūpintis kūniška žmonių sveikata, bet bene svarbiausiu jos uždaviniu bus rūpin-ties visuomenės morališka sveikata?

Visokie formališki vaistai, kokius tik prieš mo-rališką ligą žmogus išrado, tikrybėje gi yra nemorališki. Ne baimė baudos ir drausmė privalo būti papėdė lytiš-kojo gyvenimo, bet skaištus tyras ir sveikas sąjausmas lygaus su lygia.

"Seksuališkasis klausimas, sako Fr. Pausen savo veikale 'Etikos Systema', priklauso prie tų, apie kuriuos nesmagu yra kalbėti, bet ir užtylėti negalima". O Wilhelm Boelsche savo veikale "Meilė Gamtos" seksuališkąjį klausimą netik kad nepalieka tiems, apie kuriuos nesmagu yra kalbėti, bet kaip tik priešingai lytiškąjį pageidavimą stato augščiausiu ir kilčiausiu žmo-gaus jausmų, darydamas jį tarsi religijine ekstaza. "Gamtos apsireiškimus", sako jisai: "reikia ne tik su-prasti, bet pulti ant kelių prieš jos stebūklų žinyčią, visa savo esybe įsigilinti į jo grožį ir savo siela pakelti iki tobūlos harmonijos, skambančios aplink lyg virš gamtinė giesmė"....

Kaip toli tečiaus pasijuntame atitolintais nuo tų gilių Boelsche'o psichologiškų mąstymų, samprotavimo ir gėrėjimos, kuomet pradedame geriau prisistebėti į tą XX-tojo šimtmečio civilizacijos padangėje tamsiau-siąją žvaigždę; kuomet pasirįžtame paleisti tąją opiau-siąją dvokiančią visuomenės žaizdą, kuri pūdo kultu-ralinių tautų organizmus; kuomet pabandome įsigi-linti į tą pasibaisėtiną morališko susipudymo, ištvir-kimo pragarą—į prostitucijos pasaulį!....

Visubjauriausiu, šaukiančiu visam civilizuo-

tam pasauliui, apsireiškimu yra pirkliavimas "gyvuoju prekiu", kuo tankiausiai tampa jaunos, padorios, nekal-tos mergelės, vyliojamos prigavystėmis, o tankiai prie-varta verčiamos gudrių ir nedorų vyliuogų. Tą krimi-nališką piktadarystę sunku yra išnaikinti, nes viena, kad šiandieninės valdžios atstovams visuomenės mo-rališkas labas nedaug terūpi, antra kapitalistiškos siste-m s nepanaikinus negalima prašalinti sąlygų, kurios verčia moteriškąją lytį pasidavinėti pirkėjui, o antra ištvirkimas vidutinės klesos žmonių taipgi labai apsun-kina kovą prieš tą visupikčiausią visuomenės ligą—prostituciją.

Idant suprasti, kaip ir kokiais būdais prostitucija plėtojama, reikėtų pajudinti daugelį draugijinio gyve-nimo santikių klausimų, bet čia paminėsiu vien fak-tus, kaip gudriai vedą savo pramonę "gyvojo prekio" agentijos. "Gyvojo prekio" pirklystės agentai siun-čiami į užsienius ir iš ten gabena jaunas, nekaltas mergeles į lumpanarų urvus. Tuo keliu kasmet pa-tenka į paleistuvystės namus desėtkai tūkstančių aukų, o jų skaičius, kaip rodo statistika, su kiekvienais me-tais vis dar auga, ačiu abelnam doriškam nupuolimui ir pasigerinimui komunikacijos kelių, o ypač kaskart vis augančiam skurdui darbininkų miniose. Pirkliavi-mas "gyvąja preke" yra išsiplėtojęs visuose didesniuose miestuose visoje pasaulėje, ir yra taip sumaniai suorganizuotas, kad beveik visokios pastangos linkui išnaikinimo tos piktadarystės ligšiol pasilieka bergždžio-mis. Kaip sunku yra susekti pirkliujančius "gyvąja preke" parodo patekusi policijos rankosna jų susi-rašinėjimai ir telegramos. Pav. "Madame! Pasiunčiau tamistai surinkinį egzempliorių, čienia—300 fr. vienas. Turiu dar įvairius artikus nepaprastai delikatnus geltonos ir tamsios spalvos. Viskas skiriama tamistos užreikalavimui".... Tai kopija agento laiško rašyta paleistuvystės namų savininkei, perkančiai merginas. Štai yra kita kopija telegramos: "Tuojaus prisiųsk man du pundeliu—(reiškia dvi merginas) bet ne košer-nus" (ne žydaites).... "Atsiuntei man du skarma-lu"—(negražias merginas). "Tris maišus bulvių iš-siunčiau Lloyd garlaiviu".... "Turiu du stuomeniu juodojo šilko"—(dvi juobruves). Arba: "Išsiunčiau į Varną penkis bosus vengriško vyno"—(reiškia pen-kias dailias vengriutes). Tų santikių liūdnas ir pasi-baisėtinai paveikslas gal bus pilnu, kuomet pridėsime dar kelias juodas dėmes faktų, žinomų tik arčiau su-siduriančioms su ta prašvinkusia visuomenės žaizda ypatoms. Be paminėtos "gyvojo tavoro" pirklystės, prostitucija, o ypač dar baisesnės jos pasekmes plėtoja ir ligonbučiai sergantiems veneriškoms ligomis. Čia su gydytojų ir ligonbučių užžiūros žinia daroma trans-akcija ir pardavojimas dar nepagydytų prostitučių, ypač slapta užlaikomiems paleistuvystės namams. Į tokius ligonbučius lankosi paleistuvystės namų užlai-kytojos ir prikalbinėja ligones prie kuoveikiausio iš-ėjimo iš ligonbučio. Suprantama, prostitutės apleidžia

ligonbutį vos šiek-tiek apsigydžiusios, tuojaus užkrečia ligomis ne tik savo klientus, bet net ir savo drauges. Neįstabu, kad yra toks pasibaisėtinas skaičius žmonių sergančių veneriškais ligomis. Bet paklauskite, kaip galima paleisti iš ligonbučio nepagijusią, žinant, kad ji užkrės liga kitus? Atsakymas lengvas: veneriškas ligas dėl pilno jų išgydymo reikia kartais gydyti ne tik kelis mėnesius, bet ir per keletą metų; aptuštintų ligonbutyje lovų laukia desėtkai pavojingiau sergančių tokių-jau ligonių. Tas dalykų stovis priverčia ligonbučių valdybas atsirasti užburtame rate, iš kurio išeiti neranda kitokio kelio; daleidžia apleisti ligonbutį vos šiek-tiek apsigydžiusioms prostitutėms, kad į jų vietą priimti ligonbutin kitas, o tu ligonbučių gydytojais gordijaus mazgą išriša tokiu būdu, kad paleidžia mažiau pavojingai sergančias, o uždaro ligonbutin labiau pavojingas. Ir kitokio būdo tame pasigelbėti nėra, nežiūrint, kad ir tas žmonių sveikatos apsaugojimo būdas labai netikęs ir vis viena nesustabdo plėtojimąsi lytiškųjų ligų visuomenėje. Čia tai, rodos, ir atsiveria platus laukas visuomeninės higienos uždaviniams.

Tolesniai perkratinėjant prostitucijos klausimo dalyką, reikia dar nurodyti ir kitus šaltinius, plėtojančius tą pavojingąją visuomenės ligą. Prieiname prie įsitikrinimo, jog prostitucija plėtojasi ne vien dėlei žmonių tamsumo ir skurdo, bet ir dėlei, kaip jau pasakėme, vidutinės klesos ištvirkimo. Tečiaus trys ketvirtos dalis prostitučių rekrutuojasi iš proletarijato, taigi iš klesos, kurią verčia prie prostitucijos materijališkas padėjimas. Ekonominiai reikalai jaunuomenei neleidžia tuokties; gamta gi reikalauja, kad jos įstatymai būtų pildomi*, taigi čia ir gema svarbiausia priežastis prekiavimo gyvuoja tavoru. Berlio statistika prirodo, jog studentai ir pramonės darbininkai sudaro didžiausią dalį tų, kurie perkasi moterškes pakakinimui savo lytiškųjų pageidavimų.

Ypatingai moterų draugijos pradeda tikrai atkreipti atidžią į tą taip svarbų gyvenime klausimą, ir pradeda jieškoti priemonių prašalinti tą blogą, kuris, ištikrųjų, naikina žmonijos organizmą. Męs gi priimame už motto visuomeninės higienos uždavinį, skaitydami jį už direktyvą lytiškamjam gyvenimui, kurio pagrindu privalo būti faktas, kad *“prigimtuojų tikslu visokios lytiškosios veikmės, tai ir lytiškosios meilės, lygiai pas žmogų kaipir pas kiekvieną gyvą asmenį privalo būti perdavimas ir palaikymas rūšies”* (veislės). Jaigu vienok lytiškėji santikiai bebus ir tolesniai tose, kokiose yra, sąlygose, tai, suprantama, pamatinis lytiškojo gyvenimo tikslas—palaikymas rūšies—turės pragaišti.

Negalint šiame straipsnelyje plačiau apkalbėti nemorališko lytiškojo gyvenimo klausimą, (kada jo pama-

tinis siekis pragaišinamas), būtina turime atkreipti domą į prostitucijos pasekmes šeimyniškame gyvenime. Kaip jau nors paviršutinais atvaizdinome (?) prostitucijos pavojingumo paveikslą, daugelis yra užsikrėtę lytiškais ligomis, kurias išgydyti, kaip sakėme, nėra lengva. Tankiai šiek-tiek apsigydę, skaito save pilnai išgijusiais. Tokie asmens susituokę užkrečia ligomis ypatas, su kuriomis turi lytiškus susinešimus. Prof. A. Fournier sako, kad iš kiekvieno šimto moterų, randas 19 moterų užkrėstų lytiškais ligomis per jų vyrus. “Suprantama”, sako prof. Fournier, “yra tai minimališkas skaičius, nes visokie abejotini užkrėtimai čia neįskaitomi. Drąsiai galima tvirtinti, jogei 20 nušimtis moterų serga lytiškais ligomis dėlei jų vyrų paleistuvystės”. Kokios gal būt pasekmės to visko? Suprantama, jog čia “šeimyniška laimė” tur dingti, nekaltant apie sveikatą gimdomos gentkartės. Kiekvienas lytiškųjų ligų gydytojas atskleidžia pasibaisėtinus faktus. Kuone 70 nušimtis vyrų serga lytiškais ligomis užkrėsti. Didelis nušimtis moterų kreipiasi į gydytojus, reikalaujamos, kad panaikinti vaisių. Šiame pastaramjame atsitikime gal ir ištvirkimas yra priežastis tokio piktadariško reikalavimo, bet bene tankiausiai bus priežastis vyrų lytiškoji liga. Juk gamta reikalauja savo, tuotarpu poroje lytiškosios meilės dėlei ligos negal būti, reik jieškot būdų apgauti vyrą, reik panaikinti tą, kas gal išduoti, kad yra lytiškėji susinešimai atliekami. Ar gali būti sugyvenimas tokiose porose, ar galima stebėtis iš pasimetimų, persiskyrimų ir pabėgimų? O tai juk prostitucijos pasekmės!

Reik prisipažinti, kad ta baisioji plėga paliečia ir mūsų lietuvišką visuomenę, ypač čionais Amerikoje. Ir gerai atsivaizdinus sau dalyko stovį, nenoroms pajauti šiurpį ant viso kūno, ir iš lūpų veržiasi šauksmas: Šviesos, susipratimo ir duonos! Nes mūsų tamsumas, nežinė ir skurdas yra svarbiausia priežastim plėtojimosi tos baisios pavietrės. Sveika erotiškoji meilė tik ir gal daryti mus laimingais ir užganėdintais, bet ją suprasti kaip reikia, reikalinga yra apsipažinti su mokslu, kas vėl nėra galima atsiekti skurdo našta prislėgtiems. Reikalingas yra išnaikinimas klaidingo doros supratimo, reikalingas jaunimui kitoks išauklėjimas, negu šiandien yra, kuomet lytiškasis klausimas slepiamas kaip kad uždraustasis vaisius, o nežinant jo gerumo ir pavojingumo, jis yra paprastai “saldžiausiu”. Taigi svarbiausiu visuomeninės higienos uždaviniu būtina ir neatidėtinai turi būti užsiėmimas lytiškuoju klausimu, reikalu naikinti prostituciją, kuri ištikrųjų grėsia žmoniškai didžiu pavojum.

J. B. Smelstorius.

* Morališkasis žmogaus pajautimas gali sulaikyti žmogų nuo to “gamtos įstatymo pildymo” bent iki laikui. Ir tas nekenks sveikatai, nors ir šiandien tūli bando priešingai tvirtinti. Red.

Keli Žodžiai apie Militarizmą.

—:O:—

Nuo pabaigos 19-jo šimtmečio visa Europos galybė pradėjo plėtoties po militarizmo vėliava. Pastaruoju laiku visose Europos šalyse begalo greitai auga kariuomenės, begalo greitai auga išleidimai jų užlaikymui, įvairioms fortifikacijoms ir laivynams.

Ir kas akviviausia—tasai militarizmo augimas su laiko valstybes nuo karių. Paveizdan nesusipratimai, iškilę tarp Vokietijos ir Francuzijos dėlei nelaimingojo Marocco, įtempti santikiai Maskolijos su Japonija ir Chinija dėlei Mandžiurijos, užsibaigs, kaip galima tikėtis, ramiai, nesa tie diplomatai, kurie stengėsi išpūsti kibirkštį į liepsną, patįs rūpinasi liepsną užgesinti.

Nuolatinis augimas militarizmo, galinčio su laiku atvesti visą Europą prie tokios karės, kokios pasaulė kaip gyva da nėra mačiusi, padarė tai, kad 80-uose metuose įvyko "trijų valstybių sandara" tarp Vokietijos, Italijos ir Austrijos; kaipo pasekmė tos sandaros įvyko taip vadinamas kontr-aliansas (kontr-sandara) tarp Francuzijos ir Rossijos, su kuriomis pastaraisiais metais susijungė da ir Anglija. Atrodo lyg būtų tai trijų valstybių sandara prieš tokią-pat kitų trijų valstybių sandarą.

Aiškus tatau dalykas, kad karė, jai tokia įvyktų, tarp Europos valstybių būtinai virstų visuotina visos Europos kare ir ji turėtų ir ekonomiškai ir fiziškai išadryti ne tik apgalėtuosius bet ir apgalėtojus.

Iš kitos-gi pusės patėmytina, kad pastarųjų laikų demokratiškaisai ir socialinis judėjimas, gana sparčiai prasiplatinęs liaudyje, priverčia valstybes kiek galint prisilaikyti nuo karių. Dėl tos priežasties įvykusios neseniai da karės (pastarųjų 30 m. laike), siautė ne Europoje, o nusikraustė į kitas šalis ir jos laikoma kolonijalinėmis. Karės nebuvo tarp galingųjų Europos valstybių, bet tarp vienos kokios šalies Europoj ir kitos—Azijoje ar Afrikoje.. Paveizdan—Italijos karė su Abissinija, Hispanų su Suvienytomis Valstijoms, Anglijos su Boeris Transvaaliuje, Rossijos su Japonija.

Gi tuo tarpu, nors karės ir neįvyksta, taip sakant, namie, pačioje Europoje, patsai ginklavimos, dauginimas kariuomenės, naujos fortifikacijos, begalo brangūs šarvuoti laivai—visa tai auga greitai, pasibaisėtina, veda valstybes į begalines skolas, užkrauja ant gyventojų, ypatingai biedinųjų, sunkią našta mokesčių visam tam užlaikyti. Tai da ne visa—militarizmas ištraukia iš tautų geriausias ir jauniausias spėkas, kuomi neišpasakomai skriaudžia tautas iš ekonomiško atžvilgio. Pagalios visuomenėje jausmai nesušvelnėja, nors to reikia laukti ir geisti, matant didelę kultūros pažangą, skelbiamas yra kultas prievartos, žudymo, praliejimo kraujo. Žodžiu sakant, nors dabar džiaugiamės milžiniškais žmonijos išradimais, kurių pirmutinis tikslas—pakelti

tą žmoniją kulturiškai dar augščiau, dar labiau ją patobūlti,—tas yra sulaikoma: prakilniausie išradimai yra sunaudojami militarizmui. Jurininkystė, elektra, orlaiviai, bevielinis telegrafas, ir t. t. ir t. t. Visa tai tarnauti turi militarizmui. Ir tai, kas žmonijai turėtų nešti gerovę, yra apverčiama jos pavergimui ir iš ekonomio ir iš dvasiško atžvilgių.

Tą atjaučia pažangesnioji visuomenės dalis; nors tyli apie tatau religijų atstovai (išskyrus tūlas sektas) ir skelbėjai. Demokratiškos partijos ir šiaip tikroji inteligentija jau senai kelia balsą prieš karę, ir apsirinko sau obalsiu—aprubežiuoti ginklavimąsi, sumažinti militarizmo našta, įvesti trečiųjų teismus tarpvalstybiniams konfliktams aptarti ir užbaigti be praliejimo kraujo. Tarp kitko nepersenai įvyko trijų valstybių (Suvienytos Valstijos, Francuzija, Vokietija) sandarą visokius tarp šių valstybių įvykusius nesusipratimus turės aptarti ir apspręsti trečiųjų teismas.

Šičion privesime eilę skaitlinių, kad parodžius skaitytojui, kiek spėkų ir pinigų praryja militarizmo dievaitis, tiktai penkiose valstijose. Apginkluotų kareivių užlaiko:

	taikos metu:	karei įvykus:
Vokietija	521.000	2.370.000
Austro-Vengrija	317.000	1.159.000
Italija	249.000	1.146.000
Rossija	946.000	2.729.000
Francuzija	552.000	2.005.000
Viso	2 mil. 595 tūkst.	9 mil. 427 tūkst.

Jai įvyktų karė, tiktai tarp paminėtų čion penkių valstybių, būtų pastatyta net 9 su pusė milijonai jaunų sveikų vyrų; o jų dauguma—tai šeimynų tėvai ir penėtojai! O šiaip taikos laike iš penkių tautų išlupama pustrėčio milijono gražių vyrų, ir jie atlieka baisų demoralizavimosi ir kitų demoralizavimo darbą vietoj to, kad būti visuomenėj naudingais jos sąnariais ir dauginti jos turtus.

90-tais metais statistikai aprokavo išleidimus armijoms užlaikyti: Vokietija išleidžia 18,2% visų savo įplaukimų; Austrija—19%, Italija—22,5%, Francuzija—29,5%, Rossija—34%. Ir tie išleidimai kas-metas auga ir auga, ir tam augimui galo nesimato. 1911 metais vienos tik Vokietijos išleidimai kariuomenės reikalams pasiekė 1 milijardą 730 milijonų markių, t. y. 850 milijonų rublių su viršum. Anglija nuo 1909 iki 1910 m. tam reikalui išleido 101.6 milijon. svarų sterlingų, t. y. apie 1 milijardą rublių.

Rossijoje nuo 1871 m. iki 1910 m. išleidimai kariuomenės reikalams augo šiaip:

	1871 m.	1910 m.	Paaugo ant	%-uose
Armija	180.4 mil. rub.	622.8 m. r.	442.4	245
Laivynas	85.1 mil. rub.	406.8 m. r.	321.7	378
Sykiu	265.5 mil. rub.	1.029 m. r.	764.1	287

Kitaip sakant, išleidimai tris sykius didesni šian-

dien negu buvo 40 metų tam atgal. Gi laike pastarųjų 50 metų Rossija išleido kariuomenės reikalams 14 milijardų 491 milijoną rublių!

Viršiaus privestos skaitlinės kiekvieną žmogų priverčia užsimjlyti: kur link einama ir kokios to viso pasekmės? Juk jai taip progresuos išleidimai kariuomenių reikalams,—augš mokesčiai, ir dabar jau sunkios gyvenimo sąlygos, bus dar sunkesnės, galų galė žmonių nugara nebegalės pakelti tos baisios naštos ir jų kantrybė turės plyšti.

Reikia tikėtis, kad 20-sai šimtmetis padarys galą šiai žmonijos nelaimei. K. V-as.

J. Šliupas.

Valsčionių Klausimas Lietuvoje Laikuose Caro Aleksandro I.

(Žr. *Lais. M.* N19).

—:O:—

Wiedomości Brukowie įgijo didelį vardą ir įtekme. Kada prie šitokio veikimo ant jausmų dorumo dar prisidėjo Baltiškios provincijos, apskelbdamos valsčionių liuosybę, tarp lietuviškosios šlėktos Vilniaus gub. kilo iš tiesų mintis atliuosuoti chlopus. Galop gruodžio 1817 ir pradžioj sausio 1818 m. turėjo įvykti Vilniaus gubernijos seimelis, kurin po 10 delegatų rinko iš kiekvieno pavieto. Trijs pavietai saviems delegatams liepė rėmti reikala išliuosavimo nuo padonystos. Zaviša ir Mirskiai stropiai už tatai triusėsi, ir, žinoma, „Šubravcai“ džiaugėsi.... Projekto priešgynomis, kaip Lelėvėlis sako, buvo aristokratai, kurie „patraukė savo galingesnius partizantus, į seimelį neprigulinčius, idant spirtiesi galėtų iš pašalės“. Atvirai-gi turėjo priešgyniauti tūlas Paškovskis. Kada seimelis, vienbalsiai išrinkęs Mikolą Römerį maršalku, pradėjo savo darbą, „netikėtai svarstymų laike Paškovskiui ant pečių nupieštas kartuves prisegė“. Juoko ir trūkšmo buvo ganėtinai. Bet vos posėdis pasibaigė, patariant kuningaikščiui Liubeckui, kurs dar nebuvo apėmęs gubernatoriaus urėdo, vice-gubernatorius Plateris svarstymų sveitainę užpečvietino, ir davė žinią policijai. Per visą naktį padvigubintos sargybos vaikščiojo po pus-tuščias gatves, o policmeisterio raportas pranešė Plateriui, kad „ant nelaimės tą taip baisią naktį jokios karčiamos slapta atidarytos neužtikta, nė bobos pasigėrusios nesurasta“. Kilo riksmas ant Platerio už ponų išniekinimą; jis atidarė sveitainę, bet jau maršalkas Römeris svarstymus laikė privatiškame name. Zavišą ir Mirskius pasikvietė gub. Lubeckis pas save, klausdamas, ar nemes šalin savo projektų; gavo atsakymą, kad—ne. Nežiūrint į tai, kad „aristokratų reikalą“ rėmė tokie

turtuoliai, kaip Puslavskis, Liubeckio giminaitis, ir Umiastovskis, pasiliko ant to, kad paskyrė komitetą surašymui prašymo į carą Aleksandrą, kad atliuosuotų chlopus ir pagerintų jų būvį. Didelių pasekmių iš to neišėjo. Ignas Chodźko¹⁰ sako, kad Aleksandras, „meilingai priėmęs ir pagyręs siekius šlėktos, liepė kiekvieno atskirai paklausti, ar sutinka ant baudžiamų panaikinimo? Tad pavietų maršalkai išsiuntinėjo delegatus su tuo užklausimu pas visus ponus“. Suskaitant atsakymus pasirodė, kad „išliuosavimui buvo parašų 1469, o priešingų ypatų 80“.

Bet laikai ėmė greitai mainytiesi. Aleksandro I liberalizmas užsibaigė. Ir laikraštija kassyk rečiau beužiiminėjo valsčionių reikalais. Vilniaus *Dziennike* 1818 m. Mikolas Očapovskis klausia: „ar savininkams naudingiaus yra apdirbinėti žemę su baudžiauninkais ar su samdininkais?“ ir klausimą išriša baudžiamoms neprielankiai. 1819 m. ten pat randame: „Keletas žodžių į Kuršo chlopus apie svarbiausias naujo įsteigimo išgales“, tai Fr. Paškevyčiaus straipsnis, pagal Jurgio Engehardo raštą. Čion autorius perstato išgales kaslink valsčionių išliuosavimo sulyg „ustavo chlopams“, Kuršui patvirtinto per carą Aleksandrą I 1817 m. Pirmo to komentaro patalpino prakalbą, kurioje nupeikia mintį, būk žmogus galis savastyje turėti žmogų, jį parduoti, dovanoti, praleisti ar kaipo daigtą pavartoti ir neleisti jam apsišviesti.

Vilniaus *Tygodnike* randasi jautrios eilės Vlodo Gadoño apie liūdną valsčionio likimą, „kurio dalim nevalė“ 1818, VI. (214—218). „Kaimietis baudžiamoj nusėnęs arba senelis prie nepuočio lopšelio“. Verkiančiam kūdikui dainuoja 90-metis senelis, kurs kitados, žingeidus, įgijo mokslą, gelbint klebonui, ir jau ketino už amato imties, kaip štai jo ponas, atvykęs į tolimą šalį, kur mokėsi jo padonas, „atrodė senu inventoriumi“, kad tas apšviestasai chlopas — tai jo savastis. Grandiniais apkaltas, nuvarytas pono dvaran, kasdien turėjo klausyties pašaipos: „ar tasai mokytas pabėgėlis?“ Jis griebėsi už svaiginančiųjų gėrimų. Pats daug prisikentęs, pranašauja ir nepuočiui skausmingą gyvenimą, ir nevelija remžties su likimu, bet iš anksto apsiprastai su sragia nelaisve. Tik apšvietai pasiplatinus tepašvis patukos aušra, ar gal nuo sosto ateis nutarimas, kad „gaišo nelaisvė....“

Wiad. Brukowie (1818, No. 71) patalpino atskaitą „šlėktūno ant lopetos“, kurs tarp kitko duoda patarmę, gautą nuo tūlo dziedzico, kaip pralobti: „Kasmet pirkk didelius dvarus su turtingais ir pasiturinčiais chlopais, sunaikink juos, vienu metu padidindamas mokestis ir pareigas, o ateinantį metą, galvojuos, kitą tokį pirksi, nereikalaudamas pasiskolinti piningų nuo niekieno. Bet į ką šalis pavirs? — O kas man galvoj apie šalį: žemė pasiliks žeme, chlopas chlopu, o turtai mums visi turės tekti“.—Jau 1819 m. No. 159 *Wiad. Bruk.* atmai-

¹⁰ *Nowe pamiętniki kwęstarza*, 1862.

no toną, ir nurodo ant kliūčių įkūnijimui gražių planų. Čia skaitome svajones tokio šlėktos, kurs "kada supyksta, o mušti negauna, tai serga per ištisą sevaitę". Taip svajoja: "Panaikinu baudžiavą ir išveju ekonomą, su chlopais einu į santarves ir leidžiu eiti, kur jiems patinka, steigiu mokyklėlę ir tolygias įstaigas... matau, kaip chlopas drąsiai į dvarą ateina, kaip nesislepia su savo praturtimu, kaip tampa darbštus, apšukrus ir turtingas, o labiausiai tai mane džiugina, kad valsčionių vaikai, kurie kitados, kaip nuo vilko, nuo manęs šalin bėgo, kuriuos net pyragais prisiivylioti negalėdavau, dabar, kad pasirodau, apspinta aplink mane, vadindami savo ponu. Net pastebiu, kad chlopų papročiai taisosi; kadangi kiek syk aš juos sušaukiu, kad talkoj javus man iškultų, tai nors jų neuždarau klojime ant visos nakties drauge su ekonomu ir rakto po pogalve nesidedu, man niekas neprapuola..." Bet ką? kada taip svajodamas taisosi migti, girdisi varpelis, užvažiuoja policiantas, neva vargšų įieškodamas, kurie pasislėpė nuo savų ponų priespaudos, o tankiaus kad pribauginti ir išgerti puncio sklėnyčią..." Klausiu, kas gali ištrivoti nuo tiek klapatų, kas neišsizadės žemės ir kaimo, jaib tik negirdėtų varpelio?"

1819 metai tapo grįžkele į aršią reakciją; tad ir tarp šlėktos radosi drąsesni atzagareivumo balsai.

Jaunuomenė, neseniai baigusi Kremienieco liceumą, ėmė 1818 m. leisti laikraštį *Cwiczenia naukowe*; 1819 m. permainė jį į *Pamiętnik naukowy* ir čion tarp kitų liberališkų straipsnių patalpino dalyką "apie baudžiavas", išguldytą iš vokiško. Autorius, "nuo kelių metų ūke užsiėmęs, nuolatos tarp prastos liaudies gyvendamas", paduoda savo patėmijimus kaslink morališkos ir medžiagiškos baudžiavų ir laisvės įtekmės dviejuose Moravijos kaimuose. Pridėjęs nuomonę tų, kurie chlopus tik gresmėje laikyti tetrokšta, priduria: "O, kad tai tie menki pamokslininkai bent vieną kartą išmėgintų sunkumą jų triūso ir išmokyti savu patyrimu, kaip reikia jų triūsas gerbti ir vertinti, o iš tikro susigėstų, atsimingę, kam žemdirbį kaltino už tingumą ypač tuomet, kada su kiekviena vyno taure, prie kurios gal tatai šnekėjo, nevieną vargšų savų brolių prakaito lašą prarijo". Prierasė atrodinėjo, kad šalyje, kur "darbininkas už niek", atliuosavimas nuo baudžiavų atneštų dar didesnę darbininko pigumą, taip jog pinin-gai už baudžiavas atmokami užtektini būtų pasamdymo lėšų apmokėjimui".

Vos tam sąsagai paplitus tarp skaitytojų, kas-zin kas prisiuntė be parašo "Pasargas apie padonų liuosybę mūsų šalyje". Redakcija, nors nesutikdama su bevardžio nuomone, patalpino straipsnį "apsvarstymui ir atsakymo iššaukimui". Įtalpa jo tokia: Neapšviesta liaudis tampa gyvuliais; paveizdan Prancūzija, kur išjudinta "viskas, ką amžiai pašventino"; Austrija prie Juozapo II vos išvengė tolygų likimą; Anglijoje 1795 m. karalių Jurgį III užpuolė liaudis, o "neseniai mėtė akmenimis, šaudė į Regentą". "Thėorėtiškai kratant,

sako autorius, nėra to dalyko, kurio pavartojimas negalėtų būti atrodytas, bet patyrimas tankiai atbulas pasėkmes parodo". Tai mat baudžiavų išnaikinimas pri-guli prie thėorėtiškų svajonių! Bet ir anonimas nusi-leidžia, pripažindamas, kad "žemdirbių liuosybės siste-ma yra naudinga ir būtinai reikalinga šalyse ne taip pla-čiose, o nesulyginamai už mūsų žmoningesnėse". Tai tinka užrubežiui, bet ne Rossijai, nesa "viešpatystėje, didesnę Europos ir Azijos dalį užimančioje, kur gyven-tojų prietaikmiui prie žemės ploto nėra 9 dūšių ant ketvirtainiškos mylios, atliuosavimas nuo baudžiavų ne-gali kitokiu būti, kaip tik kenkiančiu, gresiančiu nu-puldyti didesnę šalies dalį žemdirbystei, kuri esti visu jos turtingumu". Autorius šaukias Ščesną Potockį, kad patvirtintų jo žodžius. Ščesnas Potockis, panai-kinęs savo dvaruose baudžiavas, veikiai turėjo grįžti prie "paprasto šalyje ūkininkavimo", valsčionis, girtybei atsidavę, nė čyžių, nė izdo mokesčių nesumokėjo. Pasak autoriaus, baudžiavos reikia būtinau užlaikyti, o page-rinimui liaudies likimo gana padaryta bus, kada žem-dirbys, turintis 8 margus žemės "prie kiekveinos at-mainos" dirbs ponui 3 dienas sevaitėje savais gyvu-liais; turintis pusę tiek žemės—pusę darbo atliks; šiaip pripažįsta tik reikalingumą "vyriausybinės globos", o firma visoko įsteigimo mokyklų, kaip kad linkėjęs buvo Krasickis savame *Pan Podstoli*. Baigia pridengdamas savo atzagareiviškumą meile šalies: "Abyvatelis ištiki-mas sostui, prisirišęs prie tėvynės ir dorame pasielgime randantis savo atpildą, savo šventa pareiga išranda atidengti savo rašte tai vis, kas šaliai užkenkti galėtų".

Bet tas "abyvatelis", pildantis "šventą pareigą", ne-susilaukė jokio atsakymo; pats *Pam. Naukowy* veikiai liovėsi išeidinėjęs. Atliuosavimo nuo baudžiavų klau-simas neb'esti lukštenamas jau laikraštijoje. Dabar publicistai ima šnekėti apie valsčionių švietimą.

Ignas Lachnickis "Valsčionio Biographijoje" (psl. 96—137) šneka apie "kaimiečių apšvietimą" gana plačiai. Pasak jo, liaudies apšvieta negali remties skaitymu, rašymu ir skaitliavimu; reikia žiūrėti, kad valsčionis "turėtų ką skaitliuoti", o tuomet "mokslas lengvai lįs į galvą". Išjuokdamas liberalų pastangas šviesti liaudį mokslu, jis griebiasi karikatūros: "Jaigu šiandykštė viešpataujanti opinija liaudies švietimo su tokiau įtempimu platinama... savo įsibėgėjimu užimtų ir laimėtų kaimus, o žemdirbiai, pagauti priimna vy-lione laimės ir savęs supadorinimo, mestų šalin žagres, o imtūsi už knygų ir plunksnos, savo darzines pa-mainytų mokslų kabinetais, archyvais ir bibliotekomis, kaip-gi greitai pradėtų liūdnei alkti mokslinčių skilviai! "Mokslas reikia taikinti prie luomos ir gyvenimo būdo—sako jis toliau — tai-gi mūsų kaimiečiui reikalingas "mokslas jo rankdarbystos, reikalingi yra palengvi-nanti ir pagerinanti ją įrankiai ir pagalba, reikalinga yra praktiška mokykla žemės išdirbimui". Jaigu, truk-stant gabių mokytojų, negali labai išsiplatinti, tai "tegul bent 2 ir 3 parapijos susidėjusios, o iš pradžios tik

paviatas turėtų tokią elementarinę mokyklą". Tokia pirmoji mokykla tegul užimtų žemės plotą ir 3 ar daugiau valakų; čion tegul pasirodytų visi pagerinimai žemės išdirbimo, tegul būtų įvesdinti įrankiai sutaupantieji žmogaus jėgas, sėjimas dobilų ir kitų žolių, sodinimas bulvių ir žaliųjų pūdyme; išlobulintas gyvulių ir bičių auginimas, paveikslingas sodnas ir daržas, ir t. t. Tokion privatiškon mokyklon pasodintas "sumanus bakalauras, paskirtas mokymui skaityti, rašyti ir skaitliuoti tų, kurie to reikalauti gali, labai tinkamai atsiras savoje vietoje". Valsčionis, pralobęs, pats "be privertimo" užsimanys mokslo. Atrodymui esti "liuosas Žemaitijos žemdirbys": kiekvienoje šeimynoje randasi vienas, mokantis skaityti ir rašyti ir "tas paprastai užsiima pardosu ūkio užauglių, jų išvežimu į pelningesnę turgų".

Tuomi tarpu ekonomistas gr. Valerijonas Stroinovskis¹¹, persigandęs revoliucijos slogučio, rūpestingas patikrinti tiesas savasties, esančios "kiekvienos draugijos siekiniu", pirma visoko pataria, elementarinėse mokyklose mokinti "pareigas ir prievoles kiekvieno žmogaus", beje, pareigas prieš Dievą ir viešpataujantįjį, reikalingumą ir būtinumą darbo; o jau antroje vietoje pakiša skaitymo, rašymo ir skaitliavimo mokslą. Platinti tokį apšvietimą ragina ekonomika, "nes yra tiek žmonėms morališkai reikalingas, kiek maistas pirmo reikalo gyvasties užlaikymui". "Liaudis prie tokio visatino apšvietimo bus labesnė, darbštesnė ir blaivi". Mokinimas guodoti savastį turi būti "augščiausiu dalyku" to apšvietimo; kuomi drūčiau jis "omenin ir širdin jaunomenės dedamas bus, tuomi daugiaus pataikys prashalinti geidulių ir tųjų sukurstymo žmonyse, nes jie daugiaus kyla iš pavydumo ar tykojimo svetimai savasčiai užkenkti, o jaigu galima, paglemžti ją, ir jaja naudotiesi".

Tokios nuomonės apie liaudies švietimą yra typiškos. Jau tuomet jų autoriai bijojo išauginti inteligentijos proletariją, kurs taptų sunkenybe šalei. "Per didelis skaičius mokyty—o neturinčių savo turto užsilaikymui, kuomi šalis yra bėdinesnė ir mažiaus žmoninga, tuomi labiaus šalei tampa greičiaus kenkiančiu negu pagelbingu, o net ir jiems patiems; nesa kur tasai didelis skaičius apverstų savo talentus: didesnės su jais lenktynės mažiaus jiems duotų progos gauti vietą, patenkinančią jų reikalavimams".

Berekalinga ir klaidinga baimė! O jau žemdirbystė ar parapijinių mokyklų projektai beveik lyginasi metimui šalin minties šviesti liaudį. Juk ir pati šlėkta tuomet arė žemę senovišku būdu, o ką jau bekalbėtum apie valsčionis! Už tai praktiškiaus buvo steigti ir plėtoti paprastos liaudinės mokyklos. Vis-gi anuometiniai laikraščiai (be *Miesięcznik Połocki*) priminė ponams ir kuningams jų pareigas ties valsčionimis, girdami, tarp kitko, pagarsėjusią tuomet sistemą "savytarpinio mokymosi" Bellio ir Lankasterio, nors And.

Sniadeckis juokėsi iš jos, vadindamas sistėma "savytarpinio nesimokymo". Daugiasia toje linkmėje triūsė 1820 m. įsteigtasai laikraštis *Dzieje dobroczynności krajowej i zagranicznej z wiadomościami ku wydokolenieniu jej sluzącemi*. Tas laikraštis ėjo liepiant Rinskiui-Korsakovui, kariškam Lietuvos gubernatoriui, per 5 metus dvejose serijose, po dviem kitokiom redakcijom. Pirmoji redakcija susidėjo iš: Igno Emanuelio Lachnickio, Alek. Marcinovskio ir Kaz. Kontrymo. Galop pirmo meto užsimezgė "moksliškas komitetas labdarystės reikaluose Vilniuje", kurin, be minėtųjų, ėjo: Tam. Życkis, Mik. Polinskis ir Jonas Wolfgang, universitatės profesoriai, toliaus kn. Elias Sieradzki, Vilniaus Pijarų surinkimo rektorius, med. dr. Juozas Jankovskis, ir Ignas Jundzilla, Labdarystės Draugijos sekretorius; pirmsėdžiu aprinkta And. Bucharskis, liet. krasos direktorius. Nuo vasario 1821 m. sekretoriavo, vėliaus pagarsėjęs literatiškais darbais, Leonas Rogalskis. Nuo 1823 m. atsimaino redakcija, kurios vairą apima kun. Mikolas Olševskis; tasai įvesdina rubriką "dvasiškiems reikalams" ir susiaurina atskaitas apie elementariškųjų mokyklų stovį.

Pirmu du metu *Dzieje Dobr.* talpindavo daug žinių apie parapijų mokyklas, ragino visaip platinti apšvietą, spausdino vyskupų atsiliepimus į kuningiją dėlei mokymo reikalų, garsino pavardes užsitarnavusių, ir t. t. Tarp daugelio straipsnių, ėtėmysime du. Vieną iš jų: "Apie parapijų ir kaimų mokyklas" (1820, t. I) parašė Jonas Chodźko, autorius žinomos kningutės "Jonas iš Svysločiaus, keliaujantis kromininkas". Čion jis karštai šneka už liaudį: "Laiko, kokiam gyvename, dvasia, užrubėžinių tautų paveizdos... raginimai tiek kart panaujinami iš pusės edukacijiškos vyriausybės: vis tai turėtų mus pertikrinti, jog parėjo valanda, kur reikia užsiimti žmoningiausios tautos dalies likimo pagerinimu; kad laikas yra pabudinti mumyse pačiuose jausmus svarbiausių religijos ir doros pareigų, sumigdytų prietarais ir įsišaknyjusiu panudimu; kad tikras šalies turtingumas, o tuo pačiu ypatingas kiekvieno žemvaldžio likimo pagerinimas netik netrukdo žemdirbių apšvietimą, bet, atbulai, pakylės juos iš sugyvulėjimo ir tamsybės stovio, įskiepijimas jų ainiams draugijinių dorybių, nurodymas prietikių, kokie juos neperskiriamai su kitomis tautos luomomis riša, padavimas tinkamų būdų pramonės išplėtojimui, galiaus sužadınimas tikro prisirišimo prie luomos, kokioje užgimė,—yra gerai suprasto net savo intereso dalykas, yra neatidėtinasis reikalas, kurio išpildymu užsiimti ant tų pėdų priguli". "Žemdirbių apšvietimas, įsteigimas ir paplatinimas mokyklėlių, paskirtų ypačiai mokymui jų vaikų, pasekmingiausiu taps įnagiu ateinančiai ir būtinai įvykti turinčiai jų likimo atmainai. Pakylėjimas jų dvasios, pagerinimas jų širdies, išrovimas įgytų naminiame auklėjime ydų ir panudimų, supažindinimas su pareigomis, kokias turi pildyti savoj luomoj, nuodugnus pamokymas teisingumo regulų, ant kurių popėdės abipusiniai

¹¹ *Ekonomika pow. kraj. narodów.* 1816, 5. 493.

prietikiai ir pareigos įvyksta tarp ponų ir žemdirbių; galiaus padavimas prastų patyrimais paremtų būdų, taip žemės apdirbimo, kaip ir kitų kaimiškės ūkės dalykų, kurie naudingesniu ir priimnesniu padarytų jų triūsą,—turėtų būti vyriausiu dėsniu mokslų, išguldomų minėtose mokyklose". Plane mokslų, išdėstytų ketveriems metams, Chodžko atkreipia atidžią į praktiškus žemdirbio reikalus ir į būtiną reikalą jam apšvietos įrankių. Tas planas apima 8 dalykus: 1) mokymą religijos; 2) moraliską mokslą; 3) mokslą skaityti ir rašyti; 4) mokslą skaitlinių; 5) sodininkystę; 6) žemdirbystę; 7) namų statymą; 8) technologiją (drobių baltinimas, vilnių ir marškonių siūlų dažymas). Rankų darbus ir remeslus kaimiškose mokyklose nevelijama mokinti.

Juozas Tvardovskis, vėliaus Vilniaus universitatės rektorius, išdavė atskaitą "apie dabartinį liaudies apšvietimo stovį, taip-gi apie parapijines mokyklas ir apie fundušus bėdiniams mokiniams Minsko gub.¹² Tai atskaita su išgalėmis iš vizitos į Minsko gub. Be faktų apie mokyklų padėjimą, Tvardovskis nurodė įrankius mokyklų pagerinimui, sužinojo paslėptus fundušus, ir pasakė savo pažvalgą apie elementariškąjį auklėjimą. Užbaigiant aritmetiką pataria nurodyti, bent didesnėse mokyklose, būdus užlaikyti ūkiškus ir pirklybinius rejeistrus. Reikalauja paakinti mokinius "kaslink dalykų naudingų ir blėdingų sveikatai, ypačiai kaslink rauplių skiepijimo". Vasaros mete proponuoja, kad sykį į sevaitę mokiniai mokytųsi čiepyti, prigydyti ir sodinti naudingus augalus ir šiaip apsieiti su jais, kaip ir su bitimis ir gyvuliais; todėl prie kiekvienos mokyklėlės geistina turėti darželis su sodneliu ir aviliais. Surašo smulkų tuomet kningų rankių liaudies pasiskaitymui, giedojimui ažuot iš kantičkų siūlo rankių dievotų giesmių Karpinskio ir kitų.

Tokias inteligentijos pažvalgas turėjo, nors palengva, atjausti ir visuomenė: stengtasi tame laike visur Lietuvoje ir Rusijoje steigti mokyklėles; šlėkta buvo apatijos apimta, bet keletas kuningų atsizymėjo darbais toje linkmėje. Taip kun. Stanislavas iš Zantyr atidarė 8 mokyklėles savomis lėšomis ir jas užlaikė. Tarp šiaip žmonių išsiskiria gr. Alek. Potiejus, kurs įsteigęs mokyklą Stoline (Pinsko pav.), mokinius iš tolesniųjų valsčių savo lėšomis užlaikė; toliaus Liud. Rozvadovskis, kurs baigęs Vilniaus universitatę, apsisėdo Boločyčiuose ir užsiėmė kaimo vaikų mokiniu; taip-gi Juozas Tvardovskis, Jonas Giečevyčius, Plateriutė Aleksandrovyčienė, Ignas Karpis ir kiti.

Dėl paveizdos privesime parapijinių mokyklėlių skaitlių tūlose gubernijose:

a) Gardino gub. 1817 m. ant 536.163 gyventojų buvo mokyklėlių—40, mokytojų 44, vaikų 469, mergaičių 79. (J. E. Lachnickis: Statystyka gub. lit. grodz. 5. 33, 74—76).

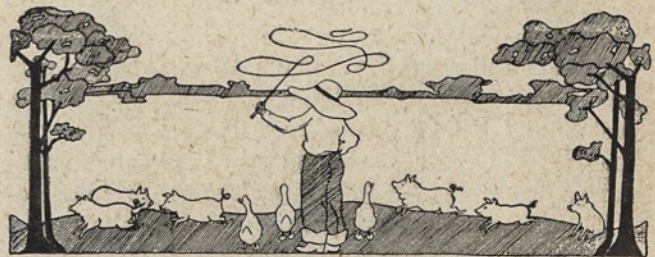
b) Minsko gub. 1819 m. ant 300.000 chlopų mokyklėlių 30, mokytojų—?, vaikų 595, mergaičių—?, (Atskaita J. Tvardovskio, *Dz. Dobr.*, 1820 m.).

c) Podolijos gub. 1821 m. ant 1.143.269 gyventojų mokyklėlių 44, mokytojų—?, vaikų 881, mergaičių—?, (Kun. Raulo Marčynskio *Statystyczne etc. opisanie gub. Pod.*, t. II, 1822 m., š. 72—75, ir III, 246—312).—Tose atskaitose visur randasi išgalės. Tačiau jog ir taip mažame mokinių skaičiuje maža tebuvo chlopų, galima matyti iš to, kad Minsko gub. ant 595 mokinių tik 150 tebuvo chlopų.

Kad vaikus privyliojus į mokyklą, tūli garbūs apšvietos platintojai prasimanė visokius sumanymus. Chleviščiuose (Gardino gub., Brasčių pav.) mokytojas siuntinėjo į artimus kaimus po kelioliką mokinių, jau išmokusių skaityti ir rašyti. Tie atėję į kaimą, vidur gatvės išvyniodavo raudoną vėliavą, ant kurios transparante buvo išreikšta šviesiai geltona saulė su spinduliais ir parašu: "išvaiko tamsybes". Skambino varpeliais, švilpino švilpynėmis ir mušo į bugnelį, dainuodami užkvietimo daineles. Kaimo vaikai klausėsi žingeidūs, apsidrąsino, ėmė šnekučiuotiesi su atėjusiais, potam lošė pilką ar kitas mokyklos lošas, ir galiaus gaudavo biletelį iš auksuotos popieros, kaipo ženklą mokyklon priėmimo.

"Nesykį atsitikdavo—pasakoja sangadynietis¹³, kad vaikų krūvos iš artimo kaimo patįs atbėgdavo į Chleviščius net be tėvų žinios ir vos į kelintą dieną tebūdavo surasti. Priegtam mokinių giedojimas bažnyčioje latiniško ir rusiško įmonio, atsakymai ant klausimų iš katechizmo ir nupasakojimas historijų ir šv. rašto pagal Fleury'o kningą paragindavo pilningus kaimus apielinkeje atiduoti vaikus mokyklon taip labai, kad ne tik prieš karę (1812 m.), bet ir jos mete ir vėliaus nieko nesusimazino besimokinančių skaičius tose visose 3 klase. Tik gailistauti reikia, kad klebono paveizda nelabai lenkė artimus ponus, jaigu jau ne įsteigti tolygias įstaigas, tai bent savus chlopus pamasinti, kad siųstų berniukus į Chleviščių mokyklėlę".

¹³ *Dz. Dobr.* I., š. 143-5.

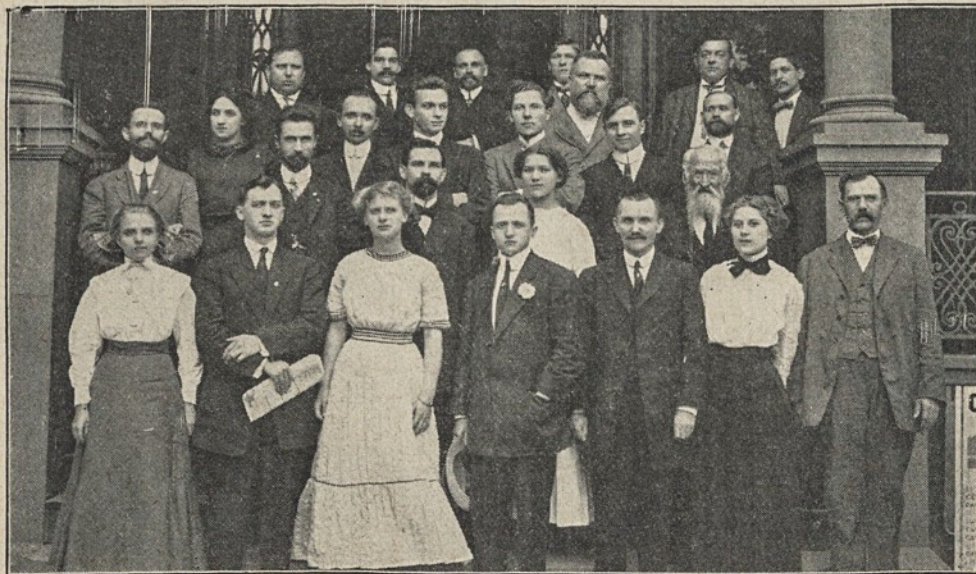

¹² *Dz. Dobr.*, I., nuo š. 169.

Antrasai Amerikos Lietuvių Laikraštiniųkų Suvažiavimas, Scranton, Pa.

LAIKRAŠTININKAI. Apatinė eilė: J. Hertmanavičius, J. Vanagaitis, D-ras J. Šliupas, V. K. Račkauskas, J. O. Širvidas. — Viršutinė eilė: P. Brandukas, S. Tananevičius, J. J. Paukštis, V. Šliakis, A. Lalis.

Laikraštiniųkai ir svečiai dalyvavusieji suvažiavime.

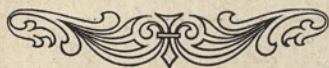

Migla.

—:o:—

Męs žengēm tarpe miglos
ir paprastą dainele,
Ir paprastą dainele dainavom tyliai mėš.
Jau baigias šalta žiema.
Pavasario dienele,
Pavasario dienele išvisim tuojau mėš.
Męs ējom susitvėre,
čion toli nuo tėvynės,
Čion toli nuo tėvynės, mėš žengēm pamazu.
Ir širdis mūs' žydėjo,
nuo gaidos sidabrinės,
Nuo gaidos sidabrinės... Kaip linksma, kaip gražu!
Meiliam' tavo veidelyj
ir vaikiškam' žvilgyje,
Ir vaikiškam' žvilgyj, šypsojos man ziedai.
Ir nieko aš netrokštu...
Man laimē tik tavyje,
Man laimē tik tavyje, man brangi tu tiktai.

G. B. Raitelis.

Vilčiai.

—:o:—

Pasikelk, spinduliais
Augštai ten žibėk!
Erškėčiuotais keliais
Eiti man padėk!...
Be tavęs kiekvienam
Laimės čion nebus...
Augšti siekiai kožnam
Pirma laiko prazus...
Dvasioj tvirtas tik tas,
Su kuom tu esi,
Kol per audras piktas
Kelią jam vesi..

G. B. Raitelis.

Negainiok Nemyniok....

—:o:—

Negainiok, nemyniok —
Daigtų praicies, —
Jie vadais yr rimtais
Tavo ateities.
Nedejuok ir nes'juok,
Jai bėdoj esi,
Apsistok, pagalvok, —
Kelią atrasi.

G. B. Raitelis.

PRIPARODYMAI.

Feljetonas.

—:o:—

Buvau prakalbose. Prakalbos, tai prakalbos—
nebūtų apie jas daug kas kalbėti.

Dabar, ve, vaikščiojame su draugu gatvėmis ir
kalbamiesi. Bet, apie ką gi kitą ir bekalbėsi, jai ne
apie prakalbas ir išsineštus iš jų įspūdžius. Daugelis
žmonių tą pačią tēma kalbės šį vakarą, rytoj, poryt,
užporyt, per visą savaitę ir dar ilgėliau.

Kalbėtojas bekalbėdamas apie lietuvius, pasakē
apie juos daug tiesos. Tarp kitų, pasakytų lietuviams,
komplimentų, kaip tai—arkliakojų, kurie eidami iš
svetainės drebiną svečius su visomis sėdynėmis, jų
gabumą ir artistišką nudavimą (kas labai lengvai atei-
tyje gali būti priskaityta prie klasiškos) geriant alų,
paminėtina dar šitasai:

— Lietuviai ne per daug tegeria....

Čia kalbėtojas nutilo, padarē pauzā.

Tylėjo ir susirinkusioji publika. Bet ką gi kitą
ji ir turėjo daryti.... Aš žinau, jūs pasakysite, kad
publika turėjo prasijuokti, arba bent nusišypsoti. Kly-
tate taip sakydami! Iš ko gi čia, meldžiamieji, juoktis?
Kalbėtojas ne juokais tą pasakē.... Tatai rimtai pasa-
kyta. Visi, kas tik žino apie lietuvius, pasakys jums,
kad.... taip.... hm.... kad, gi galų gale, kad
"lietuviai ne per daug geria"....

“Ne perdaug aš geriu. Išgeriu kasdien po dešimtį stiklų alaus ir po 5 stiklelius degtinės. Stiklukai nelabai dideli—tokie, kaip nykštukai. Ir ką gi tas reiškia suaugusiam žmogui, dar gi vyrui. Mano sūnelis tiek gali išgerti.... Tai tai visai nedaug.... Gerbiamas kalbėtojas tiesą pasakė, sakydamas, jog—“lietuviai ne perdaug geria”....

“Ar gi tai daug?... Išgeriu aš tiktai.... apie pusbertainuką alaus. Žmogus, sunkiai visa dieną dirbes, ir daugiau galėtumei išgerti. Bet kas čia taip daug gers; nuvarai dulkes ir pakanka.”

“Et, kad ne tasai, toks netikęs darbas, tai ir visai negerčiau, nė į burną neimčiau.... Dabar, toksai karštis, reikia stovėti per čielą dieną prie karštų, kaip pekla, pečių. Tatai ir išgeriu kasdien po kelioliką stiklų alaus. Vakare, prieš vakarienę, po gerą, kaip reikia, nelabai didelį, stikluką degtinės. Tas padilgina norą valgyti. Einant gultų, ne tada, be stikluko, patraukiu porą gurkšnių iš viso butelio. Taipogi ir naktį pabudus, pasiėmęs iš po lovos, patraukiu po kelis gurkšnius. Tačiau, tai juk ne daug palyginus su kitų gėrimu....”

“Kad ne tie draugai, tai aš ir visai negerčiau. Susieini su draugu, tai kur gi kitur ir beisi.... žinoma.... Taip stiklas po stiklo, ir bepasijuntas kartais, jog jau gerokai įkaušęs. O be draugų gyventi—neramu, nesmagu.”

“Ką jau čia, kūmutėle! Šiandien tiktai trečią blėšnikų parnešu.—Buvo atėjusi paryčiu Juozienė, tai parnešiau vieną. Tuč tuojaus po pietų atėjo Jonienė.... Ir dabar vieną.... Sudiev, sudiev! kūmute.... Kaip čia ir beapsiruošus ligi vakarui? Vakaras jau visai arti. Gi ‘baltiniai’ (tokie, kaip apsiniaukusi diena) neišdziaustyti ir, vakarienė taipogi dar nekaista. Ak, Viešpatie! kada gi pasibaigs tie vargai?....”

Vaikščiojame su draugu ir skaitome lietuviškus viešnamius. Suskaitėme tokių viešnamių, duodu garbės žodį, tikrai grynų-gryniausių lietuviškų viešnamių apie keletą tuzinių. Na, ir ką? Klausiu:—Ką gi jūs manote? Ant tokio skaitliaus lietuvių, vos tiktai keletas tuzinų viešnamių....

Sustojome ant vieno gatvės kampo ir skaitome, po kiek viešnamių kiekvienas lietuvis kas vakaras turi aplankyti, idant viešnamio savininkas galėtų, kaipo tokios lysties žmogus, tinkamai pragyventi. Tiktai, netyčiomis pakėlėme į viršų galvas ir pamatėme, jog iš augštai, iš pat padangės vidurio, primerkęs vieną akį, žiūri į mudu mėnulis ir gardžiai, slėpeningai iš mudviejų juokiasi.

Menkutis.

Togobočnij.

Žydė perkrišta.

5-kių veikmių drama.

(Versta iš rusinų kalbos).

(Žr. L. M. N19).

—:O:—

SARA. Oi, kaip tu mane išgąsdinai!.... Aš taip buvau užsimąščius!....

STEPONAS. Tyliau kalbėk, ten, ant gonkų, sėdi tėvas su Panasu.... Tu vis kaž-ko nuliūdusi....
(kalbasi ne labai garsiai).

Drauge.

PANAS. Girdi, kaip linksminsi. SARA. Stepone, laimuzė mano, mėnuli šviesusis,

LEIBA. Aha, jaunystė! jai tu mane myli, jai teisybė, ką sakai, imk mane, imk tuojau ir vesk kur nori.

STEPONAS. Ką taip prispyrė?

SARA. Rytoj ateis Joselis, mano sužieduotinis....

STEPONAS. Didelė čia štuka! Ateis ir vėl išeis.

SARA. Ne. Jis ateis, kad iš čia sykiu su manim išeiti.

STEPONAS. Kaip tai?

SARA. Šią sevaitę nori apsivesti su manim.

STEPONAS. To nebus!

SARA. Aš negaliu... nenoriu.... Aš tik vieną tave myliu.... nemainysiu ant kito....

STEPONAS (*apkabina*). Nesibijok, aš niekam tavęs neatiduosiu. Tu mano esi, tiktai mano, ne kieno kito.

SARA. Kad bent greičiau ateitų ta valanda, kuomet aš galėsiu mylėti nesislapstydama. Steponai, ar buvai pas kuningą?

Ką jis sakė, ar sutinka?

STEPONAS. Žinoma, sutinka....

SARA. Ar žinai ką, Stepone, eikiva tuojaus pas jį.... aš noriu viską tuojaus užbaigti.... pas

STEPONAS. Ir-gi myli, žinoma!.... Aš jos neverčiu, saugok sviete!

PANAS. Taip!.... O svodbą ar čia kelsi?

STEPONAS. Ir-gi myli, žinoma!.... Aš jos neverčiu, saugok sviete!

PANAS. Taip!.... O svodbą ar čia kelsi?

STEPONAS. Ir-gi myli, žinoma!.... Aš jos neverčiu, saugok sviete!

LEIBA. O kaip-gi?! Čia...

PANAS. Ir muzikė bus?

LEIBA. Ir nebile kokia, o iš Korsunio! Che-che-che!...

PANAS. O pats gal ir eisi į Korsunį pas dukterį gyventi?

LEIBA. Ne, aš jau čia savo amžių užbaigsiu.

PANAS. Dėlko? Juk regis ant Žolynės tau ir randos metas baigiasi?

LEIBA. Aš, matote, da ant trijų metų prailginau kontraktą.

PANAS. Ką sakai?

LEIBA. Šią savaitę tik ir kontraktą surašėm.

PANAS. Už tą pat čienią?

LEIBA. Pigiau. Ponas turi užsienin važiuoti, o piningų trumpa, tai jis pasišaukė mane ir sako: "jai mįsliji, Leiba, ilgiau laikyti malūną, tai duokš iškalno už tris metus piningus, pigiau—sako—atleisiu", na aš ir sutikau.

PANAS. Už kiek-gi?

LEIBA. Pirma mokėjau 230 muštinių į metus, o dabar nuleido po 200. Išdėjau šešis šimtus gyvais piningais!

PANAS. Šešis šimtus!?

LEIBA. Je.

PANAS. Taip išsyk ir išdėjai?

LEIBA. Išsyk.

PANAS. Hm... šešis šimtus! Ir piningai!

LEIBA. O ką darysi? pripratau prie tos vietos! Pamįslykit patįs—juk jau 20 metų, kaip čia gyvenu.

PANAS. Taip, taip... Vištelė prie laktos pripranta, o kur jau žmogus nepripras prie vietos!

mane viskas galvoje susimaišė... tai man bangu darosi, kad aš tėvų tikėjimo išsizadu... tai vėl gaila tėvelio, o kartais man rodosi, kad tu manęs nemyli.

STEPONAS. Ką tu kalbi? Aš jau nebeprimanau kuomi ir kaip tave užtikrinti!... O pas kuningą tuojau—ne kaip tai išrodys... pirma reikia pranešti jam... Žinai ką? Štai aš nubėgsiu pas jį, pakalbėsiu, ir sugrįšiu tave pasiimti,—gerai?

SARA. Gerai.

STEPONAS. O tu prisirengk. Aš sugrįšiu ir palauksiu pas gonkas.

SARA. Kaip tik tėvelis atguls, aš ir išėisiu (*pauza*). Kad nors naktis jam būtų rami.

STEPONAS. Aš bėgsiu.

SARA. Palaukk... Stepone, tu matai, kad aš tave myliu už viską labjaušiai, mainau ant tavęs visa tai, kas man yra šventa ir brangu... tikėjimo išsizadu, tėvą apleidžiu... (*per ašaras*) girdi? Aš ant amžių pasilieku su tavimi...

STEPONAS. Nejau tu man netiki?

SARA. Stepone, žiūrėk (*rodo augštytyn*). Antai mėnulis žiūri į mus ir girdi mūsų kalbą... Tebūnie jis mudviejų meilės liūdininku, tegul jisai sergsti mudviejų ištikimybę... O jai katras, saugok Dieve, suvyliotų kitą, tai tegul jis atkeršija už vylių! Aš prisiekiu tėvu, numirusia močiute, tavim, šviesusis mėnuli, kad iki savo amžiaus galui mylėsiu tiktai vieną Steponą! (*pauza*). O tu?

LEIBA. Tatai! (*tyli*).

PANAS (*pasikelia*). Man jau laikas namo.

LEIBA. Palaukkit, aš pašauksiu Sarą, jūs jai pasakykit apie Joselį. Da nevėly—išsimiegos (*šaukia*). Sara, Sarute! Jūs žiūrėkit, atėikit į svodbę, nepasididizuokit, kad tai žydo Leibos. Che-che-che!

PANAS. Ko-gi didžiuties... Žinoma, ateisiu... Peisachinės paragauti! Che-che-che!

LEIBA. Pavaišinsiu, pavaišinsiu (*juokiasi atdaro duris ir šaukia*). Sara, Sara! Eikš čia, yra reikalas! Tur būti skaitė... Mėgsta kningėles skaityti, begalo mėgsta!

SARA (*išeina ant gonkų*). Ką pasakysit, tėte? Sveikas, dėde!

PANAS. Sveika, Surke!

LEIBA. Jisai iš Korsunio parvažiavo... .

PANAS. Mačiau Joselį,—sakė linkėti tau...

SARA (*mustebusi*). Ačiu.

LEIBA. Ko tu, dukrel, tokia nelinksma?

SARA. Aš... man nieko...

PANAS (*paduoda Leibai ranką*). Na, likkitės sveiki. Sudie, Sura!

LEIBA. } Sudie.

SARA. }

PANAS (*nuėjo ir suklupto palei medį*). He!... Kad šaknų daug!... puikiai išaugo!

LEIBA. Pats išauginau.

PANAS. Ir kaitroje yra kur atsivėdinti (*nuėjo*).

LEIBA (*bučiuodamas Sarą*). Taip, brangioji dukryte, neužilgio tu apleisi mane, senj... pasiliksiu aš vienas našlaitis, visai našlaitis.

SARA (*sopulingai*). Tėveli.

LEIBA. Ką-gi dukryte, ar anksčiau ar vėliau, vis viena reikia... juk nepraleisi visą amželių bėmergaudama, ir seną tėvą bėdabodama, che-che-che!

SARA (*pripuola prie Leibos krūtinės*). Tėveli, gerasis, brangusis!... Man baisiai skaudu apleisti tave vieną...

LEIBA (*glaušdamas ją prie savęs*). Reikia, Sarute, ne rugoti, o ačiuoti Visagalingamjam, kad siunčia

STEPONAS. Prisiekiu ir aš visuokuo, kas man yra brangaus, tave vieną mylėti ik gyvas būsiu!

SARA (*karštai prisiglaudama prie jo*). Tikiu, tikiu... mano balandi! Dabar jau aš esu rami.

STEPONAS. Ir tikėjo ir bijojosi (*šaukiama*).

SARA (*pasitraukė nuo Stepono*). Oi, tėvelis šaukia. Eik-gi, eik.

STEPONAS. Žiūrėk, kad išeitum!

SARA. Išėisiu, išėisiu, nesirūpink. (*Pasibučiuoja*).

STEPONAS. Karvelėli mano! jokia spēka neatitrauks manęs nuo tavęs!

SARA. Leisk, leisk! Tuojaus, tėveli, tuojaus! (*Prasišalina. Steponas nuėjo ir-gi*).

tau draugužį (*pauza*). Tu verki.... Brangios man yra tos tavo ašaros.... Aš tikiu, matau, kad tu gailiesi manęs ir myli.... Na, nusiramink-gi, nusiramink.... nereikia verkti-vaitoti!.... Na ir svodbę iškelsime, che-che-che. Visai apielinkei! Tokią svodbę, kad visi ilgai pamintų, kaip senas Leiba išleido už vyrą savo vienturtę dūktę, senas skaisčią aušrelę.... Che-che-che.... Aš parašiau Joseliui, kad jis ir muzikę iš Korsunio atvežtų, ten geresnė. Bet ko tu ištikrųjų tokia nusiminusi?

SARA. Ne... ..nieko, tėveli.

LEIBA. Štai reikia meisterįs pasamdyti—suolus sukalti ant kiemo ir čia, palei triobą. Te visas kaimas, visas svietas pas mus į šventę ateina—visus priminsime! (*Sara sunkiai atsiduso*). Kas-gi su tavim, tegul Dievas saugoja! Ar tu nesergi, ko gero?!

SARA. Ne.... galvą truputį sopa.... tai niekis.... pereis....

LEIBA. Eik gultų, užmigti, gal ir pasiliaus galvelę skaudėjus (*bučiuoja jai galvą*). O aš eisiu pas Joną, ir pasikalbėsiu su juo kaslink suolų.... dabar jis tur būti namie.... Eik, eik, atsigulk.... Ryt suziedotinis atvažiuos, negražu bus jai ras tave tokią, kaip dabar! che-che-che.... Na, aš jau einu (*nuėjo*).

SARA (*tūlą laiką tyli, paskui prisėda ir nuleidžia galvą ant rankos*). Biedinas, biedinas tėvelis! Jis nežino, nejaučia, kokį didelį skausmą aš jam rengiu! Jis, lyg tas kūdykėlis, džiaugiasi tąja neva laime, kurią rengia man! Jis rūpinasi, triūsi dėl manęs, o aš užu visus jo žygius, žadu jį pamesti, pasitraukti nuo jo ant amžių, ant amžių.... (*Užsimąsto*). Bet kas, kas-gi man daryti, jai aš myliu? Dieve! Tu matai, kad aš nekalta, kad aš negaliu nutildyti savo meilės! Atleisk man šį mano

nuodėmingą užmanymą! (*pauza*). Prisipažinti tėveliui.... Ne-ne-ne!.... Jis greičiau sutiktų matyti mane numirus, ne kaip tėvų tikėjimą pamestus.... Ne, negalima.

8 SCENA.

SARA ir ORIŠKA.

ORIŠKA. Mat kokie! Išgėrė arbatą ir nuėjo sau, o manęs nepašaukė, kad priruošti! (*Į Sarą*). Kas tamstai? Ko tamsta tokia nuliūdusi?

SARA. Nesveika esmi. Oriška, jai tėvelis klaus apie mane, pasakyk jam, kad aš atguliau.

ORIŠKA. Gulkite.... jau laikas.

SARA. Sudie, sudie, Oriška, (*nuėjo į vidų*).

ORIŠKA. Laba nakt! Kas jai pasidarė? Bene trečia diena, kaip ji nė šiokia nė tokia! Ryt jaunikis atvažiuos, o ji lyg kokios nelaimės sau laukia (*nutilo*). Nors, teisybę pasakius, nuo tokio jaunikio nesidžiaugsi.... rudas pagonis, o kaip ims kalbėti, tai tau visą veidą ir apspjauo, diežin! Tfu!.... O ji—gaila, kad žydaitė,—gražulytė!... Kiek proto!... Reikia pašluoti, kad senis nesikoliotų, sugrįžęs. (*Ima stiklus, nuneša, grįžta šluotą nešina ir dainuodama šluoja gonkas*).

Nečiulbėk, lakštingalėli,

Anksti prieš aušrelę ir t. t.

9 SCENA.

ORIŠKA ir LEIBA.

LEIBA. Vėl dainuoji? O Sara atgulė?

ORIŠKA. Atgulė. Jai galvą skauda, ar ką tokio....

LEIBA. Tatai! O tu čia dainas dainuoji. Prirengk ir man patalinę,

ORIŠKA. Gerai.

(*T. B.*)

Kaunas.

Pasaulės Progresas.

—:o:—

Suvienytų Valstijų Census Bureau Amerikos Ūkiai. pagarsino raportą apie Suv. Valstijų farmas (ūkiai) ir jų dabartinį stovį, sulyginus su tuo, kas buvo 10 metų atgal. 1900 metuose, imant apskritas skaitlines, visi Suv. Valstijose buvę ūkiai (žemė) buvo verti \$13,000,000,000, t. y. 13 bilijonų dolarių. Par 10 metų laikų vertė ūkiams pavestos žemės (kuri, žinoma, par tą laiką pasididino) pašoko ant 118 procentų, ir dabar jau pasiekė net \$28,000,000,000, t. y. 28 bilijonų dolarių. Įėmus dagi vertę visų budinkų ant ūkių, jų vertė siekia \$36,000,000,000, o 1900 metuose buvo tik \$17,000,000,000. Skaitlius ūkių (farmų) irgi pakilo nuo 5.737.372 (1900 metuose) iki 6.340,120 (1910 metuose), t. y. ant 11 nuošimčių. 1900 metuose farmos užėmė 835.092.000 akrų žemės, gi 1910 m. 873.703.000 akrų. Tikroji čienia už akrą farmų žemės (aplamai imant) buvo \$15.60 1900 m., o dabar—\$32.50 už akrą. Sulig pasikėlimo čienios už farmas, pakilo ir vartojimas pagerintųjų žemdirbystės mašinų. Taip 1900 m. ūkiuose vartojamų mašinų čienia lyginosi \$750.000.000, gi 1910 metuose pasiekė \$1.260.000.000.

Kad apsaugojus bėdinesnius žmones nuo įvairių bankininkų ir bankierėlių ir kad nors iš dalies sulaikius gabenimą pinigų iš Suvienytų Valstijų į kitas šalis, Suvienytų Pačto Bankai. Valstijų valdžia sumanė steigti prie pačto (kuris yra valdžios rankose) pačto banko skyrius. Pati sistema priėmimo pinigų pačto bankuose yra tobūliausia, nesa išdirbta ji pasiremiant prityrimais įvairių valstybių, kurios jau užvedė pas save tokią bankų sistemą. Nuo 1 d. rugpjūčio pradėjo operuoti tokie bankai net New Yorko, Chicago ir Bostono pačiuose, t. y. 1-mos klasės pačto skyriuose. Neuzilgio bus įvesti tie bankai 1800 antrosios klasės pačiuose. Paskui pereis taipgi į 3-ios ir į 4-os klasės skyrius. Viso Suvienytose Valstijose yra 60.000 pačto ofisų; iš to skaitliaus į 50.000 skyrių bus įvesti bankai. Operacijoms tie bankai yra atdaryti kasdiena nuo 9 val. iš ryto iki 5 val. vakare. Padėliai yra priimami nuo \$1.00 iki \$500.00; nepriimama nuo vienos ypatos daugiau kaip \$100.00 vieno mėnesio laike. Mokama 2%. Pasidėti gali kiekvienas asmuo, viršiaus 10 metų amžiaus. Negalintys pasidėti sykiu \$1.00, gali rinkti pačto banko markutes, po 10c. viena; surinkus jų 9 ir prilipdžius ant tam tikros pačto-banko kortelės su išdrukuota markute (kortelė—10c.), priimama depozitan.

Nesenai buvo iškilusi milžiniška darbo žmonių kova Anglijoje. Par pastarąjį šimtmetį Angliją pirmą sykių ištiko tokia didelė, beveik neturinti *Darbininkų kova Anglijoje.* sau lygios kova, vadinama anglų spaudoje didžiuoju industrijiniu ir draugijiniu Anglijos krizium. Sustreikavo visi transporto darbininkai Londone, Liverpoolyje, Manchesteryje, Glasgowe ir kituose miestuose. Valdžia, remdama, kaip ir visados, kapitalistus, šiuo žygiu buvo priversta įsikišti, kad tarpininkauti tarp darbo ir kapitalo, t. y. tarp darbininkų ir kapitalistų.

Išspradžių, vasaros pradžioje, sustreikavo dokų ir laivų darbininkai; paskui juos pasekė geležinkelių ir kitų transporto institucijų darbininkai. Streikas platinosi pirma palengva, bet po tam, kaip unijų vadovai išdirbo planą generališkam streikui, visi darbininkai, iš įvairių darbo šakų, lyg elektros kibirkštėlės stumti, metė darbą visoje Didžiojoje Britanijoje ir Airijoje. Apskaičioma, kad streike dalyvavo apie 400.000 žmonių. Šis atsitikimas, sustabdęs berods trumpam laikui visą politiškaį bei ekonominį Anglijos gyvenimą, parodė svietui, kad darbininkai—tai begaliniai didelė spēka, kad nebetolitas laikas, kuomet jų vienbalsiai ištartas žodis sudrebins visą pasaulę!

Smulkioji Chronika.

—:o:—

1911, rugpjūčio mėnuo. 1 diena. Atdaryta Suv. Valstijų pačto bankai New Yorke, Bostone ir Chicagoje. — Revoliucionieriai Haiti'yje ima viršų ir Haiti prezidentas Simon sutinka apleisti šalį. — Amerikon atvažiavo J. Vanagaitis.

2 d. Du dienraščių korespondentai, vienas amerikietis, išvyti liko iš Agadiro, Marokkoje. — Apskelbta Londone streikas, kuriame ima dalyvumą 12 tūkstančių žmonių, dirbančių dokuose.

3 d. Nauja arbitracijos sutartis tarp Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos užtvirtinta Washington'e. — Tarptautiškoji Taikos Konferencija Berne, Šveicarijoje, užmano įsteigti nuolatinį Taikos biuro. — Pasimirė profesorius Reinhold Begas, garsus vokiečių skulptorius, 80 metų amžiaus.

4 d. Haiti ex-prezidentas Simon'as išvažiuoja iš Haiti į Jamaicą. — Admirolas Togo, žinomas iš karės Rosijos ir Japonija, atkeliauja New Yorkan, kur yra vaišingai miestas ir valstijos atstovų priimamas.

5 d. Ex-prezidentas Roosevelt liūdiuja New Yorke susirinkusiai Kongreso Komisijai prieš Plieno Trustą, kurio dėlei 1907 m. iškilo krizis. — Įvyksta mušis tarpe Kolumbiečių ir Peruviečių. — Fabrikantai Turingijoje, Vokietijoje, apskelbia lokautą prieš 19.000 darbininkų. — Susirėmimai tarp gatvekarių streikuojančių darbininkų ir policijos Brooklyne, N. Y. — Du orlaivininku, Lincoln Beachey ir Hugh A. Robinson, nulekia iš New Yorko į Philadelphiją (112 angl. mylių) į 2 val. ir 22 min. — Kapitonas Felix, Prancūzijoje, iškyla aeroplane 11.330 pėdų.

6 d. Jenerolas Leconte, vienas revoliucijos vadovų, Nominuotas Haiti prezidentu. — Prancūzijos ir Ispanijos darbo atstovai suvažiuoja Madridan ir išneša protestą prieš savo valstybes, kurios nerimsta dėl Marokko.

8 d. Londone dokų darbininkų streikas auga. Streikuoja 70.000 žmonių.

9 d. Prancūzijos garlaivis *Emir* susimuša su Anglijos laivu; žūva 86 žmonės. — Bazelyje, Šveicarijoje, įvyksta 10-tas Syonistų Kongresas. — Jules Vedrines, lakiodamas Paryžiaus apielinkėse, 8 val. laike aplekia 500 mylių.

10 d. Anglijos Lordų Būstas (House of Lords) priima 131 balsu prieš 114 Veto bilių, kuriuo susiaurinama lordų tiesos; 300 lordų su viršum atsisako balsuoti; žmonių atstovai (The House of Commons) nubalsuoja mokėti algą atstovams po \$2.000 metams. — Popiežiui Pijui X-am daroma operacija. — Mirė Heinrich von Poschinger, žinomas vokiečių politiškas rašytojas, 65 amžiaus.

11 d. Londone streikas eina didyn; Liverpoolyje dokų darbininkų streikas eina smarkyn ir aštryn.

12 d. Mirė garsus Danijos tēpliorius, Joseph Israels, 87 metų amžiaus.

13 d. Negras Zacharijas Walker, kaltinamas už nušovimą policisto, minios tapo sudegintas gyvas Coatsvillėje, Pa. — Penns. geležinkelio traukinys, ėjęs iš Chicagos į New Yorką sudužo apie Ft. Wayne, Ind.; 4 užmušti, 30 sužeistų. — Mirė daktaras Frank P. Foster, par 31 metus redagavęs laikraštį "New York Medical Journal", 69 metų amžiaus.

14 d. Haiti Kongresas aprenka respublikos prezidentu jenerolą Cincinnatą Leconte. — Harry N. Atwood išleikia oru iš St. Louis, kad nulėkti New Yorkan, ir pasiekia Chicagą. — Apskelbta streikas Liverpoolyje, — streikan eina dokų ir geležkelių darbininkai.

15 d. Visuotinas 100.000 geležkėliečių streikas apima Angliją; keli streikėrių pritarėjų užmušta, kuomet valdžiai liepiant kareiviai šovė į streikėrius ir publiką. — Du orlaivinkai užsimuša Chicagoje.

16 d. Coatsville, Pa., suareštuota 3 žmonės, kurie nužiūrėta dalyvume deginant negrą Walkerį.

17 d. Visuotinas streikas apskelbta ant visų Anglijos geležkelių. — Valdžia praneša, kad Italijoje 5-ių dienų laikė mirė nuo choleros 632 žmonės.

18 d. Bergždžias bandymas kelių Anglijos Parlamento atstovų numalšinti Anglijos geležkėliečių streiką. — New Yorke mėsos čienia pakilo ant 54% augščiau, neg buvo 1 d. gruodžio, 1910. — Rosijos valdžia įsako būdavoti 3 kariškus laivus.

19 d. Tautiškoji Portugalijos Sueiga apskelbia naujosios respublikos konstitucija. — Ecuodoro prezidentu aprinkta Emilio Estrada. — Anglijos geležkėliečių streikas užsibaigia, tarpininkaujant Lloyd-George, Ramsay Macdonaldui, ir darbo žmonių unijų atstovui; nutarta visą incidentą perduoti karališkajai komisijai.

21 d. Socijalistai Berlyne protestuoja prieš Vokietijos politika Marocco klausime.

22 d. Pavogta iš Louvre muzejaus Paryžiuje Leonardo da Vinci paveikslas "Monna Liza", arba "Madonna Lisa del Giacnda".

24 d. Manuel de Arriaga aprinktas pirmuoju Portugalijos respublikos prezidentu. — Caras užvirtina įstatymą apie prijungimą Viborgo gub. dalies prie Peterburgo gub., kas yra laikoma pirmu žingsniu prie Suomijos padalinimo. — Liverpool'yj dokų darb. streikas baigiasi; 68.000 grįžo prie darbo.

25 d. Harry N. Atwood atlėkė orlaiviu iš St. Louis į New Yorką. — Septintas Esperantistų kongresas Antwerpe.

26 d. Lokautas metolo išdirbėjų Diesdene ir Chemnice.

28 d. Rossijos caras ir Japonijos mikada telegramomis pranešė viens antram, jog Rossija jau apmokėjo Japonijai viską, kas reikėjo po kare. — Antras Amerikos Lietuvių Laikraštinių suvažiavimas Scranton'e, Pa.

31 d. Louvre'o direktorius atstatytas nuo vietos už pavogdinimą "Monnos Lisos". — 25 ypatos miršta Konstantinopolyj nuo choleros. — Iš Transvaaliaus išvežama aukso už \$14.757.853, vieno mėnesio iškasinys, pasaulinis rekordas.

Rugsėjo 1 d. Gener. Emilio Estrada—Ecuador'o prezidentas. — Francuzijoje iškyla bruzdėjimai dėlei maisto brangybės.

3 d. Meksike Maderos šalininkai užmuša akmenais gen. Bernardo Reyes, kandidatą į Meksiko prezidentus.

4 d. Roland G. Garros iškyla ore 13,943 pėdas, pasaulinis rekordas. — Britannijos Trade Union'is Kongresas, atstovaujantis 1½ milijono darbininkų, susirenka Newcastle, Anglijoje.

5 d. Potviniai upės Yantsekiang, Chinijoje, apėmė 700 mylių žemės ploto; daugybė žmonių žūva kasdienai.

7 d. Neramumai iškyla Chinijoje dėlei valdžios sumanymų sulig geležkelių; neapikanta atkreipta į svetimtaučius. — Mirė Japonijoje prof. Masuchika Shimose, išradęs japonų laivynui eksploduojančią medžiagą vardu Shimose.

9 d. 40 žmonių sužeista Brest'e, Francuzijoje, riaušėse dėlei maisto brangybės. — Mirė garsus filologas, Lafayette Kollegijos profes., Fr. A. March, 86 m. amžiaus.

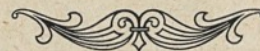
11 d. Vulkanas Etna išsiveržia; lavos upė 2000 pėdų platumo ir 4 pėdų gilumo veržiasi iš kratero ir leidžiasi žemyn kalnu. — Šarvuočius Hai-Chi, pirmutinis chinų kariškas laivas, aplankęs New Yorko uostą. — Robert G. Fowler išleikia iš S. Francisco New Yorkan.

12 d. Japonija apskelbia, kad atidaro Port Arturo uostą pirklybai.

14 d. Pašautas Rossijos premjeras Petras Arkadjevič Stolypinas Kijeve, miesto operoje; pašovė žydas Bogrovas, tarnavęs slaptojoj policijoje ir revoliucionierių partijoje. — Cukrus New Yorke pašoko iki 7¼c. už svarą; vasario mėnesy buvo tik 4,6. — Etna da nepasiliovė veržties; 20 tūkstančių žmonių liko be pastogių.

18 d. Mirė Stolypinas nuo žaizdos; 50 m. amžiaus.

Chronos.

L. L. S. Reikaluose.

—:o:—

1911 m. 23 d. *Liepos.* L. L. S. 4 kuopos atlik-tame susirinkime tarp kitų dalykų nutarta užklausti L. L. S. Centro Valdybos, kodėl nėra apskelbiamas L. L. S. kuopų veikimas. Beto, kuopa nežino ar L.L.S. auga ar ne. Todėl L.L.S. 4 kuopa, pasiremdama tuo, kad kiekvienas daigtas judinamas auga ir eina pirmyn, nutarė reikaluti, kad būtų įvestas, L.L.S. organe "Laisvojoj Mintyje" "L.S.S. reikalų skyrius", ir turėtų būti beveik kiekviename numeryje apkalbama paviršutinis L.L.S. kuopų veikimas—žodžiu sakant, kad būtų išduodama pilna atskaita iš L.L.S. veikimo, kas paskatintų visas gyvuojančias kuopas prie darbo. Toliaus nutarė užklausti Centro Valdybą, ar ir kada bus renkama Centro Valdyba?

L. L. S. 4 kuopos valdyba:

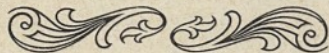
Jonas Krapovičkas, pirmininkas.

Justinas Stančikas, sekretorius.

Vl. Petronis, izdininkas.

Nuo Valdybos: Iš L.L.S. kuopų pareikalauta pilni sąnarių surašai. Kaip tik jie bus gauti ir sutvarkyti, bus apskelbti valdybos rinkimai.

Pranešimas. Brooklyne, N. Y. susitvėrė nauja L.L.S. kuopa po vardu Francisco Ferrer. Linkima kuopai pasisekimo darbe.

Redakcijos Atsakymai.

—:O:—

Pui *J. Stropui* ir p. *Napoleonui Jonuškai*. Laikydami Tamistų laiškus dėlei jų turinio labiau viešais negu privatiniais, viešai, per "Laisvąją Mintį", ir atsakymą duodame. Rūgojate ant mūsų užu patalpinimą "L. Mintyje" kun. J. Tumo paveikslo ir prielankaus jo ir kun. Olšausko misijai straipsnelio. Neabejojame, kad Jūs, protestuodami prieš tą dalyką, išreiškiate tai, ką jaučiate ir manote; tad ir mes pasakysime Jums, ką mes manome apie mokyklas, kurioms aniedu kuningu renka aukas ir apie juos pačius. "Laisvosios Minties" redakcija, kaip pirma taip ir dabar stoja už mokyklas, laisvas nuo dvasiškijos įtekmės; kaip pirma taip ir dabar nepripažįsta *visai* naudingomis mums esant tokias mokyklas, kokios yra "Saulės" draugijos steigiamos. Vienok, žinodami, jog Lietuvoje tuo tarpu mes *negalime* turėti laisvų mokyklų, pripažįstame, kad geriau yra turėti "Saulės" steigiamąsias mokyklas, negu jokių neturėti. Geriau bus, jai lietuviai mokės skaityti ir rašyti, negu liktųsi analfabetais. Žinodami lietuvių būdą ir palinkimą prie skaitymo ir lavinimos, mes nemanome, kad "Saulės" mokyklos, anot Jūsų, pratęs Lietuvoje fanatizmo užsilaikymą ir katalikystės viešpatavimą". Geriausiai mums

liūdija tas apsireiškimas, kad lietuviai, pramokę skaityti ant maldakningių, griebiasi prie platesnio skaitymo, atidžiai prisiziūri į gyvenimo santikius, ima kritiškai atsinešti į daugelį dalykų, ir mažu-pamažu virsta laisvamaniais. Tai paliūdija mūsų laikraštija, kurios bent du trečdaliu—tai laisvi laikraščiai.

Toliaus—link kun. J. Tumo paveikslo. Supraskite, gerbiamieji, kad mes negarbiname kuningų sistemos, su kuria kovojome ir kovosime; o juk atskiri asmens, kaip ir šiame atvejyje, nevisada teyra surišami su sistema. Kun. Tumą mes laikome vienu pažangesniųjų ir užsitarnavusių mūsų tautos veikėju, ir *kaipo tokį*, o ne *kaipo kuningą*, mes patalpinome ir "Laisvojoj Mintyje". Mes suteikėme priderančią vietą "L. Mintyje" kun. A. Vienožinskiui, kun. A. Juškevičiui, kun. A. Mackevičiui; atiduosime taipgi tai, kas priguli, tokiems mūsų dvasios milžinams, kaip vyskupas Ant. Baranauskas, kun. K. Jaunius, Maironis (kun. Maculevičius) ir kitiems. Tad dėlko mes turėtume aplenkti kun. J. Tumą, mūsų įžymų publicistą ir rašytoją, gerai žinomą iš jo pseudonimo Vaišgantas? Kas skaitė "L. M." laikraščių peržvalgą, tas galėjo tēmyti, kad mes gan aštriai atsiliepėm apie kun. Tumą, kuomet jis, bendru kuningams būdu, išsivadėjo savo persitikrinimų ir nusilenkė prieš neteisingsus jo valdžios reikalavimus. Bet tas dalykas da nepanaikino viso to, ką kun. Tumas yra padaręs, kaipo rašytojas ir visuomenės veikėjas.

Tikimės, kad Jūs mus suprasite ir nebekaltinsite: mes nenorime būti fanatikais savo darbe, ir geidžiame į dalykus žiūrėti visapusiškai.

KLAUDŲ ATITAIŠYMAS.

Laisvosios Minties Redak.

Malonėkite pataisyti klaidą, sulig kurios išeina, kad aš straipsnį apie *Žemdirbystės dievus* rašęs—jis yra verstas, nieko ten mano nėra—paėmiau jį taip, kaip prof. Grant-Alleno buvo parašyta. *J. Laukis.*

Suvalkai.